

MAGYARORSZÁG ÉS
A RÓMAI SZENTSZÉK
II.

Vatikáni magyar kutatások a 21. században

Szerkesztette

TUSOR PÉTER, SZOVÁK KORNÉL
FEDELES TAMÁS



BUDAPEST ♦ RÓMA

2017



Kutatástörténeti előzmények

- Fraknói Vilmos – Lukács József: *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis* I–IV.
- Bossányi (Nitsch) Árpád: *Monumenta Romana Ecclesiae Jauriensis* – kézirat
- [Pásztor Lajos]
- Házi Jenő: *Monumenta Vaticana Episcopatus Jauriensis* – tervezet

GYŐR EGYHÁZMEGYEIEK A KÉSŐ KÖZÉPKORI RÓMÁBAN

A) KUTATÁSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS – A MONUMENTA ROMANA ECCLESIAE IAURIENSIS TERVE¹

Fraknói Vilmos a Vatikáni Titkos Levéltár 1881. évi megnyitása után szinte azonnal elkezdte a magyar vonatkozású források közzétételének helyet adó kiadványsorozatot, a *Monumenta Vaticana Hungariae*, azaz a *Vatikáni Magyar Okirattár* alapításának szervezését. A napvilágot látott nyolc kötet – melyek tematikus vagy fondszerinti rendező elv alapján születtek – tudományos presztízst szereztek a vatikáni magyar kutatásnak.² Fraknói az 1890-es évek elején azonban koncepcionális váltást eszközölt: ennek legfontosabb újdonsága az volt, hogy a források közlését egyházmegyénként képzelte el. A szakmai érv elsősorban az volt, hogy a pápai hivatalok a beérkezett és kibocsátott iratok jelentős részét az egyházmegyék (*diocesis*) szerint iktatták, így az ez alapján történő válogatás nem jelenthetett különösebb gondot. A másik érv egyértelműen pénzügyi volt: a *Monumenta Vaticana Hungariae* bonyolult támogatási rendszere helyett egy főpásztor és egy székeskáptalan mecenatúrája egy efféle vállalkozás számára könnyebben megnyerhető volt. A Hornig Károly veszprémi püspök és a veszprémi káptalan példaértékű támogatásával napvilágot látott *Monumenta Romana Episcopatus Veszprimiensis* négy kötete fényesen igazolta Fraknói elgondolásának helyességét.³ A többi magyarországi egyházmegyeről sajnos nem jelent meg hasonló *monumenta*, a győri egyházmegye esetében is csak előkészületei történtek meg. A tervezett győregyházmegyei római okmánytár történetének részletes bemutatása azonban számos, máig ható tanulsága miatt talán nem lesz haszontalan.

A *Dunántúli Hírlap* 1909. szeptember 23-ai számában ez a rövid hír látott napvilágot: „Dr. Nitsch Árpád János püspöki titkár a napokban Rómába indul, hogy a

¹ Tanulmányom megírását C. TÓTH NORBERT, ERDÉLYI GABRIELLA, FEDELES TAMÁS ÉS LAKATOS BÁLINT segítették, önzetlenségüket ezúton is köszönöm.

² TUSOR PÉTER, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban* (CVH I/100.), Budapest–Róma 2004, XIX–XXIX.

³ TUSOR, *Magyar történeti kutatások*, XXX–XXXV; KARLINSZKY BALÁZS, *A Monumentától az annátáig. Veszprémi egyházmegye pap-történések vatikáni kutatásai*, Magyarország és a római Szentsek (Források és távlatok). Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére (CVH I/8; szerk. Tusor Péter), Budapest–Róma 2012, 157–177, 157–167.

megyéspüspök megbízásából a vatikáni levéltárban kutatásokat eszközöljön, és az egyházmegye történetére vonatkozó okiratokat egybegyűjtse. Dr. Nitsch Árpádot eddigi irodalmi tevékenysége különösen is kvalifikálja e megbízásra. Az egyházmegyei és országos levéltár okiratai alapján készült több, értékes irodalmi művét ismerjük eddig is.”⁴

Nitsch Árpád János⁵ – 1915-től Bossányi Árpád⁶ – 1879. június 24-én látta meg a napvilágot az Abaúj-Torna megyei Aranyidán egy bányászcsaládban Nitsch Károly bányaintéző és a szomolnokhutai származású Zimmermann Ludmilla gyermekeként.⁷ Gimnáziumi tanulóveit valószínűleg Kassán töltötte,⁸ majd egy évet a szepesi püspöki papnevelőben tanult. 1899-ben a bécsi Pázmáneum másodéves növendékeként találkozunk vele.⁹ Itt minden bizonnyal megnyerte a Pázmáneum rektorának, Széchenyi Miklósnak a bizalmát, mert az 1901 novemberében győri püspökké kinevezett gróf a nem sokkal korábban pappá szentelt ifjút 1902. augusztus 1-jén a legjelentősebb püspöki birtok, Szany káplánjává tette.¹⁰ Nem sokkal ezután, 1903. február 1-jétől püspöki szertartó,¹¹ ez év október 3-tól püspöki levéltáros és szentszéki aljegyző is lett.¹² 1905. január 16-án Széchenyi szentszéki jegyzővé,¹³ 1907. március 30-án a győri orsolyita iskola igazgatójává,¹⁴ 1907. június 28-án püspöki titkárává¹⁵ nevezte ki. 1907. május 6-án a bécsi egyetemen doktorátust szerzett és elnyerte első címét is: tiszteletbeli pápai kamarás lett.¹⁶ 1909 szeptemberétől 1911 márciusáig a Vatikáni Levéltárban kutató, 1911. március 15-től haláláig magyarkeresztúri plébános volt.¹⁷ 1922-től kapuvári kerületi tanfelügyelővé,

⁴ Dunántúli Hírlap 17 (1909) III. sz., 2.

⁵ Életrajzát lásd Győri Egyházmegyei Levéltár, Püspöki Levéltár (a továbbiakban: GyEL PL) Vegyes egyházkormányzati iratok, Liber sacerdotum 1849–1929, 150; Irodalomtörténet 29 (1937) 89.

⁶ GyEL PL Püspöki körlevelek (a továbbiakban: Circ.) 1655/1916.

⁷ Szüleiről lásd húga esküvői bejegyzését: GyEL Plébániai és espereskerületi levéltár, Magyar-keresztúr Plébánia (a továbbiakban: Magyarkeresztúr Pl.), Házassultak anyakönyve I. (1869–1947) 82. 1912. szeptember 4. Gyermekkoráról szól *A „bányaszellem” halottja* c. novellája, lásd Dunántúli Hírlap 12 (1904) 40. sz., 5–6.

⁸ Pesti Napló 46 (1895) 120. sz., 6.

⁹ BEDY VINCE, *A győregyházmegyei papnevelés története* (Győregyházmegye múltjából 2), Győr 1937, 169; FAZEKAS ISTVÁN, *A bécsi Pázmáneum magyarországi hallgatói 1623–1918(1951)* (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 8), Budapest 2003, 420.

¹⁰ GyEL PL Circ. 2143 és 2181/1902.

¹¹ GyEL PL Circ. 1491/1903; Dunántúli Hírlap 11 (1903) 15. sz., 4.

¹² Magyarország tisztai cím- és névtára 23 (1904) 333; 24 (1905) 353.

¹³ GyEL PL Circ. 2641/1905; Dunántúli Hírlap 13 (1905) 84. sz., 2; Magyarország tisztai cím- és névtára 25 (1906) 371; 26 (1907) 378. E feladatkörét 1907. november 25-ig látta el, lásd GyEL PL Circ. 5835/1907; Dunántúli Hírlap 15 (1907) 143. sz., 2.

¹⁴ Dunántúli Hírlap 15 (1907) 38. sz., 13.

¹⁵ GyEL PL Circ. 3765/1907; Magyarország tisztai cím- és névtára 27 (1908) 386; 28 (1909) 402; 29 (1910) 425.

¹⁶ GyEL PL Circ. 5823/1907; Dunántúli Hírlap 15 (1907) 124. 1.

¹⁷ GyEL PL Vegyes egyházkormányzati iratok, Liber sacerdotum 1849–1929, pag. 150, n. 300; GyEL GyPL Egyházkormányzati iratok (a továbbiakban: Egyházkorm.). 1640–1643/1911.

1934-ben kapuvári esperessé nevezték ki.¹⁸ 1925-től haláláig a Sopron megyei törvényhatósági kisgyűlés tagja.¹⁹ 1929. december 11-én kormányfőtanácsosi címet nyert el.²⁰ 1933-ban a Nemzeti Egység Párt csornai kerületi elnökévé választották,²¹ melyről 1935-ben – mivel nem őt állították jelöltnek – lemondott.²² 1937. január 19-én hunyt el Sopronban.²³ Kiterjedt irodalmi és tudományos tevékenységet folytatott. Első novellája 1904-ben jelent meg *Várom a föltámadást* címmel. 1904-től 1911-ig szerkesztője volt a győri Mária Kongregáció szépirodalmi folyóiratának, a *Nagyasszonyunknak*, melyben írásai is napvilágot láttak.²⁴ 1909-től *Lányok könyvtára* címmel indított füzet sorozatot, melynek kötetei elsősorban iskolai színjátékokat tartalmaztak.²⁵ 1929 és 1933 között *Gyermek- és ifjúsági színpad* címmel szerkesztett irodalmi antológiát elemi népiskolások számára írott gyermekszínjátékok közlésére, melyben ő is megjelentetett műveket.²⁶ 1911-ben *A papné* címmel adta ki folytatásos regényét az Élet című folyóiratban. 1929-ben ifjúsági regényt írt *A guanchok kincse* címmel. Tudományos írásai: *A papnevelés reformja és az új Pázmáneum*, Hittudományi Folyóirat 12 (1901) 176–189; *A Pázmány-intézet Bécsben*, A katolikus Magyarország. A magyarok megtérésének és a magyar királyság megalapításának kilencszázados évfordulója alkalmából (szerk. Kiss János–Sziklay János), Budapest 1902; *A Pálosrend. Tanulmány*, Győr 1903;²⁷ *Volt-e Győrött páloszárda?*, Győr 1904;²⁸ *A Megváltó az őszövetségben és megjelenésében*, Budapest 1906;²⁹ *A magyar nemzet története. A polg. leányiskolák III–IV oszt. számára*, Budapest 1909–1910; *Majk. A Bold. Szűz majki premontrei prépostságának, majd a Nep. Szt. Jánosról nevezett kamalduli remeteségnek története*, Győr 1910;³⁰ *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású adatai I–II*, Budapest 1916–1918; *A győri püspökség urbáriuma 1592-ből*, Dunántúli Hírlap 26 (1928) 41. sz., 2, (1928) 47. sz., 2–3, (1928) 52. sz., 2–3; *Egy 16. századi földesúr. A győri püspökség 1592. évi urbáriuma alapján*, Dunántúli Hírlap 36 (1928) 58. sz., 2, (1928) 63. sz., 4; *Fertőrákos a XVI. században*, Soproni Hírlap 46 (1929) 73. sz., 8.

Nitsch (Bossányi) Árpád nem először utazott Rómába, bár eddig mindig csak megyéspüspöke, Széchenyi Miklós gróf társaságában kereste fel az Örök Várost. 1905. január 16-án a püspök szertartójaként fogadta X. Pius pápa,³¹ 1907 októberében pedig már püspöki titkárként szervezte az egyházmegyei zarándoklatot, mely-

¹⁸ GyEL PL Circ. 460/1922; Pesti Hírlap 56 (1934) 52. sz., 7.

¹⁹ Budapesti Hírlap 45 (1925) 279. sz., 8.

²⁰ Budapesti Hírlap 49 (1929) 291. sz., 7; Pesti Hírlap 51 (1929) 291. sz., 8.

²¹ Budapesti Hírlap 53 (1933) 193. sz., 2.

²² Pesti Napló 57 (1935) 59. sz., 3.

²³ Pesti Napló 88 (1937) 14. sz., 11.

²⁴ LAKATOS ÉVA, *Magyar irodalmi folyóiratok. Magyar Színbáz – Napkelet (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei, A. sorozat 14–16)*, Budapest 1979, 1430; BORS ANIKÓ (közreadja), *A boldog költő. Harsányi Lajos Önarcképe és válogatott versei (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 22)*, Győr 2015, 68–69. A folyóirat indulásáról lásd GyEL PL Circ. 3464/1904.

²⁵ Budapesti Hírlap 29 (1909) 20. sz., 16; Dunántúli Hírlap 17 (1909) 12. sz., 2; 17 (1909) 19. sz., 2.

²⁶ MADÁR LAJOS, *Magyar irodalmi antológiák és gyűjtemények. Erdélyi Játékos Gyűjtemény – Gyöngyös (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei, F. sorozat 7–10)*, Budapest 1982, 705–707.

²⁷ Az írást felolvasta a Katolikus Körben is. Dunántúli Hírlap 11 (1903) 144. sz., 2.

²⁸ Eredetileg: Dunántúli Hírlap 12 (1904) 95. sz., 1–2.

²⁹ Ismertetés: Dunántúli Hírlap 14 (1906) 148. sz., 4–5.

³⁰ Ismertetés: Budapesti Hírlap 30 (1910) 97. sz., 51.

³¹ Dunántúli Hírlap 13 (1905) 8. sz., 3.

nek során újra megjelenhetett a pápa színe előtt.³² 1909 februárjában ismét Széchenyi püspököt kísérte el Rómába *ad limina*-látogatásra.³³

Nitsch Árpád csaknem két éves római tartózkodásáról nincs sok információnk. A *Dunántúli Hírlap* egy cikke szerint a Rómában tudományos kutatásokat végző püspöki titkárt 1910. május 24-én magánkihallgatáson fogadta X. Pius pápa, aki nek átadta a majki kamalduli remeteségről készült kötetét és az általa szerkesztett *Nagyasszonyunk* című folyóirat egy számát.³⁴ 1910. július 2-án ismét Győrött találjuk: Széchenyi Miklóstól azt kérte, hogy további vatikáni kutatásokat engedélyezzen számára és mentse fel titkári megbízatása alól. A püspök sajnálatát fejezte ki a döntését illetően, és elfogadta lemondását.³⁵ Újabb római kutatásáról 1911. március 5-én tért haza, majd március 15-én Széchenyi Miklós püspök Nagyváradra helyezése előtt néhány nappal kinevezte magyarkeresztúri plébánosnak.³⁶ A kikutatott anyag feldolgozását ezt követően tovább folytatta, 1913 tavaszán pedig több mint egy hónapot ismét Rómában töltött.³⁷

Bár a forrásaink egybehangzóan arról árulkodnak, hogy Nitsch – aki nevét időközben Bossányira magyarosította – a győri egyházmegye forrásait gyűjtötte össze, a *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású adatai* című kétkötetes munkája – amely Budapesten a *Szent István Társulat*nál jelent meg Fetser Antal akkori győri püspöknek ajánlva 1916-ban, illetve 1918-ban – az 1342 és 1394 közötti időből közli az avignoni pápákhoz benyújtott magyar vonatkozású kérvényeket. A mű terjedelmes előszavát – amely egyúttal a pápai levéltárak

³² GyEL PL Circ. 1907, sine numero; Dunántúli Hírlap 15 (1907) 140. sz., 1.

³³ Dunántúli Hírlap 17 (1909) 17. sz., 3.

³⁴ Dunántúli Hírlap 18 (1910) 60. sz., 7. – Római tartózkodása alatt a folyóirat szerkesztését Nagy Gyula és Harsányi Lajos végezték, erről lásd NAGY GYULA, *Egy utitárs emlékei*, Győri Szemle 14 (1943) 229–238, 230–231.

³⁵ „Múlt év szeptember havában kegyes volt Méltóságod régi óhajomat teljesíteni és magam a győregyházmegyei monumenták kikeresése céljából Rómába disponálni. Mivel az összegyűjtött anyag rendezése, illetve munkám érdemes befejezése időmet leköti és a Rómába való visszatérést is szükségesé teszi, amennyiben méltóságod magas intentióival találkozok, titkári hivatalomról – melyben feladatomnak kellően nem felelhetnék meg – lemondok és azt Méltóságod rendelkezésére bocsátom.” GyEL PL Egyházkorm., 4916/1910. A püspöki döntés a körlevélben is megjelent: „*Reverendus dominus Nitsch A. Joannes, sacrosanctae theologiae doctor, Suae Sanctitatis camerarius ad bonores, qui iam diutius Romae in Archivo Vaticano eruendis et colligendis monumentis desudavit: pro perficiendo opere denuo in Urbem rediturus, a munere, quod bucusque tenuit, secretarii episcopalis relevare postulabat.*” GyEL PL Circ. 4432/1910.

³⁶ GyEL PL Vegyes egyházkormányzati iratok, Liber sacerdotum 1849–1929, pag. 150, n. 300; GyEL GyPL Egyházkorm. 1640–1643/1911.

³⁷ „Dr. Nitsch Á. János magyarkeresztúri plébános, ki évekkel ezelőtt hosszabb időt töltött Rómában, kutatásainak folytatására a húsvéti ünnepek után huzamosabb tartózkodásra ismét Rómába megy. Lelki pásztori teendőiben addig Szőke Rezső babóti káplán fogja helyettesíteni.” Dunántúli Hírlap 21 (1913) 31. sz., 4., március 16. Szőke Rezső március 27-től április 30-ig szolgált ki szentségeket, május 14-én már ismét Nitsch keresztelt, lásd GyEL Magyarkeresztúr PL, Kereszteltek anyakönyve II (1906–1931), Házasultak anyakönyve I (1869–1947), Meghaltak anyakönyve II (1869–1936).

történetének és felépítésének máig legrészletesebb magyar nyelvű, bár kissé elavult ismertetése – Hodinka Antal³⁸ írta. Nitsch témaválasztását, bár erről adataink nincsenek, talán Balics Lajos győri kanonok, a győri hittudományi főiskola prorektora befolyásolhatta.³⁹ Balics a *Monumenta Vaticana*-Bizottság támogatásával 1891 és 1893 között kutatott a vatikáni levéltárban, hogy *A róm. kath. egyház története Magyarországon* című kétkötetes, Árpád-kori egyháztörténeti munkájának folytatását előkészítse.⁴⁰ Vélelmezhető, hogy Nitschet Balics Lajos saját, valószínűleg a 14. századra kiterjedő kutatásainak folytatásával is megbízhatta.

Bossányi Árpád munkája nem aratott osztatlan sikert: a második kötet megjelenése után Aldásy Antal és Lukcsics József tollából kíméletlen kritikák ösztöze zúdult rá.⁴¹ A lesújtó vélemények elsődleges oka az volt, hogy a Bossányi Árpád által kiadott szupplikációkat Fraknói Vilmos és a Római Magyar Történeti Intézet kutatói már korábban összegyűjtötték és az így összeállt kézirat már kiadásra is elő volt készítve. Bossányi tehát egy már befejezett munkát végzett el újra, ráadásul recenziói szerint jóval alacsonyabb színvonalon.⁴² A kérdés, hogy mindez vajon hogyan történhetett meg?

A válasz talán Nitsch Árpád Rómába küldésének körülményeiben keresendő. Bár 1910. július 2-án püspökének írott levelében arról írt, hogy a főpap római kiküldetésével régi óhaját teljesítette, és a bőkezű mecénás Széchenyi Miklósról sem elképzelhetetlen, hogy Hornig Károlyhoz hasonlóan ő is dotáljon egy ilyen nagyszabású vállalkozást, az egész akció mégis megtervezetlenné tűnik. A Széchenyi püspök bizalmát élvező Nitsch karrierje gyorsan ívelt felfelé, klasszikus aulista pályára állt előtte.⁴³ Egyháztörténeti munkássága nem volt számot tevő, elsősorban szépirodalommal foglalkozott.⁴⁴

A források alapján rendelkezésünkre álló adatok azt valószínűsítik, hogy Nitsch Rómába küldését egy kínos botrány okozta, melynek előzményei 1907-ig nyúlnak

³⁸ Róla lásd TUSOR, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban*, xxxviii, lvi, cxxv. Bossányi Hodinkát talán pázmánita éveiben ismerhette meg, mikor az udvari könyvtáros volt. Közös munkájukról egyetlen adat áll rendelkezésünkre: 1918. január 3-án Esztergomban felkeresték Dedek Crescens Lajost, akivel különböző történelmi kérdésekről tárgyaltak. Esztergom 23 (1918) 2. sz., 3.

³⁹ Életrajzát lásd BEDY, *A győregyházmegyei papnevelés története*, iii; SZABADY BÉLA, *Balics Lajos 1856–1932*, Győri Szemle 3 (1932) 310–312.

⁴⁰ SZABADY, *Balics Lajos*, 311; TUSOR, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban*, xxxvi. – A Győri Egyházmegyei Levéltárban lévő, terjedelmes kéziratot hagyatékában mindössze egy vatikáni levéltári másolatot találtam 1307-ből.

⁴¹ Századok 52 (1918) 281–285; Katholikus Szemle 32 (1918) 471–473. Holub József ismertetése jóval megengedőbb hangnemű, lásd Turul 37 (1922/23) 41–42.

⁴² Erről lásd TUSOR, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban*, lvii.

⁴³ Az aulista életpályára szép példája például a szintén történetíróként ismert Bedy Vince, erre lásd NEMES GÁBOR, *Bedy Vince (1866–1938) élete és munkássága*, Primus inter omnes. Tanulmányok Bedy Vince születésének 150. évfordulójára, szerk. Arató György–Nemes Gábor–Vajk Ádám (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 25), Győr 2016, 11–43.

⁴⁴ Lásd az életrajzot fent.

vissza.⁴⁵ A győri orsolyita zárda nővérei között komoly feszültség alakult ki, mert a fiatalabb nővérek jelöltje, Hancz Emerica alulmaradt a zárdafőnök-választáson az idősebb apácák támogatását élvező Horváth Alojzia ellenében. Ezzel egy időben Széchenyi Miklós püspök az akkor 26 éves Nitsch Árpádot nevezte ki az orsolyita polgári leányiskola élére. Nitsch fiatalos lendülettel vette át az iskolát: történelem tankönyvet írt, a diákok lelki és műveltségi fejlődését elősegítendő elindította a fentebb már említett szépirodalmi füzet sorozatot és a leányokkal – a kor szokásaival ellentétben – kifejezetten közvetlen hangot ütött meg. Mater Alojzia házfőnöknő ellenlábasainak – akik az igazgatóban a zárdafőnök kegyeltjét látták – és az iskola tanári karában személyes okokra visszamenő irigyei számára ez utóbbi viselkedés elegendő indokot szolgáltatott arra, hogy Nitschet az iskola erkölceinek lezüllesztésével és diáklányok megrontásával vádolhassák meg. A helyzet egy idő után tarthatatlanná vált, 1909. június 15-én a főnöknő lemondott,⁴⁶ a tanév végén pedig Széchenyi püspök felmentette Nitsch Árpádot igazgatói megbízatásából.⁴⁷ A főpap – a kialakuló botrány elmérgesedésének egyfajta megelőzésére – az ügyben érintett titkárát – talán annak saját kérésére – Rómába küldte.⁴⁸

Az 1909. december 15–17-én az orsolyita zárdában lefolyt vizitáció során – melyet a püspök kérésére Medits Nándor, a lazarista nővérek tartományi igazgatója végzett el – a nővérek többségének véleménye szerint a zárdában kialakult helyzet oka az volt, hogy Nitsch Árpád – Mater Alojzia zárdafőnök tudtával – a diákokkal paphoz nem illő módon viselkedett.⁴⁹ Nitsch 1910. március 2-án – már távollétében – fegyelmi vizsgálatot kért önmaga ellen. A kivizsgálást végző Varga János zárdai igazgató és püspöki biztos bár tisztázta Nitschet a súlyos vádak alól, de a diákokkal szemben tanúsított túl közvetlen viselkedése miatt a hibák egyik fő okozójának mégis őt tartotta.⁵⁰ Az 1910 júniusában hazatérő Nitsch Árpádot tehát nemcsak befejezésre váró kutatása, de a Győrben kialakult kínos helyzete is titkári állásáról való lemondásra és Rómába való visszatérésére sarkallhatta. Talán az sem véletlen, hogy épp Széchenyi Miklós Nagyváradra helyezése előtt néhány nappal tért haza az Örök Városból Győrbe.

Hogy Áldásy Antal és Lukcsics József kritikái kedvetlenítették el, vagy élete végéig viselt magyarkeresztúri plébánossága akadályozta meg abban, hogy az 1916-ban már meglévő *Monumenta Romana Ecclesiae Iaurinensis* című sajtó alatt

⁴⁵ Az esetet összefoglalóan az 1910. március 21-én kelt vizsgálati jegyzőkönyv tartalmazza, lásd GyEL PL Egyházkorm. 2200/1910.

⁴⁶ GyEL PL Egyházkorm. 4025/1909.

⁴⁷ GyEL PL Egyházkorm. 2200/1910, 3545/1910.

⁴⁸ Erre utal a Népszava 1910. október 30-án *A zárdai élet Győrben* c., kétségtávol több valótlanságot is állító cikke, lásd Népszava 38 (1910) 258. sz., 8.

⁴⁹ GyEL PL Egyházkorm. 73/1910.

⁵⁰ A kivizsgálásból kiderült, hogy Denk Rezső, az iskola hitoktatója – aki az eset után a csanádi egyházmegyébe kérte át magát –, valamint egy polgári iskolai tanár és több apáca erőszakkal kényszerítette a diákokat, hogy Bossányi ellen valljanak. GyEL PL Egyházkorm. 2200/1910.

lévő kéziratát megjelentesse, talán már soha nem derül ki.⁵¹ Az 1920-as években napilapokban publikált történelmi tárgyú írásaitól eltekintve többé nem foglalkozott történettudománnyal. Mikor 1934-ben Breyer István püspök a győri egyházmege monográfiájának megírására bizottságot hozott létre, Bossányi abban már nem vett részt.⁵²

Bossányi kéziratban maradt műve sajnos azóta már elveszett, vagy ismeretlen helyen lappang. 1949-ben már biztosan nem volt ismert, mert Házi Jenő – aki 1950-es kényszernyugdíjazása után a győri püspöki és káptalani levéltár tiszteletbeli főlevéltárosa lett – barátjához, Papp Kálmán győri püspökhöz írott levélben a veszprémi mintára tervezett *Monumenta Vaticana Episcopatus Iaurinensis* kiadásához szükséges időt 15 évre becsülte.⁵³ Hogy Házi tervét Bossányi művének emléke, vagy a vatikáni források egyházmegyéenkénti publikálását szorgalmazó Pásztor Lajos cikke ihlette,⁵⁴ egyelőre nem lehet tudni.⁵⁵ Házi Jenő elgondolása sajnálatos módon csak terv maradt, melynek három oka lehetett. Egyrészt a vasfüggöny létrejötte teljesen ellehetetlenítette a vatikáni kutatást,⁵⁶ másrészt a Házi vezetése alatt dolgozó levéltárost, Buzás Józsefet 1956-os forradalmi tevékenysége miatt 1958-ban internálták.⁵⁷ Harmadrészt pedig energiáit elsősorban a győri káptalan középkori számadáskönyvének, valamint a vasvári káptalan magánlevéltárnak feldolgozása kötötte le.⁵⁸

B) GYŐREGYHÁZMEGYEIEK RÓMÁBAN

A magyarság középkori római jelenlétéről – a források teljes körű feltárásának hiányában – mindmáig hiányoznak a részletes áttekintések. Összefoglaló jelleggel eddig csak KUBINYI ANDRÁS foglalkozott a témával.⁵⁹ A Rómába különböző indít-

⁵¹ BOSSÁNYI, *Regesta supplicationum*, I, 128 (HODINKA szerint sajtó alatt), ugyanerről tudósít életrajza is: Irodalomtörténet 29 (1937) 89; lásd még TUSOR, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban*, LVII.

⁵² A bizottság elnöke Bedy Vince, tagjai Mohl Adolf, Szabady Béla és Somogyi Antal voltak. Később csatlakozott Karácsonyi Sándor, Erőss István, Nagy Gyula és Bene István. NEMES, *Bedy Vince*, 21.

⁵³ VAJK ÁDÁM, *Házi Jenő egyháztörténeti munkássága*, Soproni Szemle 66 (2012) 4. sz., 307–314.

⁵⁴ PÁSZTOR LAJOS, *A Vatikáni Levéltár*, LK 20–23 (1942–1945) 100–129, 120.

⁵⁵ VANYÓ TIHAMÉR ugyanakkor a vatikáni források együttes kiadását tartotta szükségesnek: *Az egyházmege-történetírásról. Francia tervek – magyar tanulmányok*, Regnum – Egyháztörténeti évkönyv 2 (1937) 3–18, 16.

⁵⁶ TUSOR, *Magyar történeti kutatások*, xcvi–xcvii.

⁵⁷ PETES RÓBERT, *Búzás József győri egyházmegyész pap tanúságtétele a náci és a kommunista diktatúra idején*, MEV–Regnum 25 (2013) 3–4. sz., 133–147, 136–142.

⁵⁸ VAJK, *Házi Jenő*, 310–314; HORVÁTH RICHÁRD, *Házi Jenő szerepe a magyar középkorkutatásban*, Soproni Szemle 66 (2012) 4. sz., 302–307, 305–306.

⁵⁹ KUBINYI ANDRÁS, *Magyarok a késő-középkori Rómában*, Studia Miskolcinsia, III, Miskolc 1999, 83–91. Az 1523 és 1526 közötti római magyar jelenlétről lásd NEMES GÁBOR, *Magyarország kapcsolatai az Apostoli Szentszékekkel (1523–1526)*, Századok 149 (2015) 479–506. Lásd még erre TUSOR PÉTER, *Purpura Pannonica. Az esztergomi bíborosi szék kialakulásának előzményei a 17. században*, (CVH I/3), Budapest–Róma 2005, 46, 105. j.

tatásból útra kelőknek egy egyházmegyére szűkített vizsgálatára viszont eddig még kísérlet sem történt. Ennek megfelelően először meg kell meghatározni, hogy kit tekintünk győri egyházmegyésnek.

Győr egyházmegyeinek vettem egyrészt azokat a személyeket, akiket a vatikáni levéltári forrásokban a *Lauriensis dioecesis* jelzővel illettek,⁶⁰ másrészt azokat, akiknek helynévből eredeztethető személyneve a győri egyházmegye területén lévő településre utal. Harmadrészt vizsgálódásom körébe vontam olyan személyeket is, akik bár nem az egyházmegye területéről származtak, de itteni javadalmat viseltek vagy az egyházmegye területén lévő kolostor szerzeteseiként érkeztek Rómába.⁶¹ Az így összegyűjtött személyeket aszerint csoportosítottam, hogy milyen szándékból, milyen indítékkal keresték fel az Örök Várost. Ez alapján megállapítható, hogy voltak hivatásszerűen Rómában tartózkodók, akik a pápaság szolgálatába szegődtek. Mivel Szent Péter utóda mint egyházfő és mint uralkodó is aktív részese volt nemcsak Itália, hanem egész Európa politikájának, így sokan keresték fel Rómát diplomáciai célból. A pápához számos egyházi és világi személy fordult azért, hogy igazságot tegyen vagy kegyet gyakoroljon, legyen az egyházi javadalommal, egyházi rendek felvételével kapcsolatos ügy, bűnök alóli feloldozás, felmentés vagy búcsú. Mivel a Kúria bíróságai feljebbviteli fórumnak is számítottak, így sokan utaztak peres ügyeik miatt Rómába. Szent Péter és Pál apostolok sírja pedig az akkori világ leglátogatottabb zarándokhelye volt, melyet peregrinuszok ezrei kerestek fel. Ezenkívül találkozunk olyanokkal is, akiket a tudományok és a tanulni vágyás hozott az Örök Városba.

1. HIVATÁSSZERŰEN RÓMÁBAN TARTÓZKODÓK

A hosszabb ideig hivatásszerűen Rómában időzők közül talán a legfontosabb szerepet a magyar gyóntatók töltötték be. Az apostolok sírjához özönlő magyar zarándokokat – akik számára már Szent István király zarándokháza alapított – az 1300. szentév óta magyar gyóntatók is várták.⁶² Közülük Körmendi János érkezett a győri egyházmegyéből, akit az 1423. szentévben Rómába zarándokló Szécsi „Herceg” Péter ajánlott V. Mártonnak. Bár az ágostonos professzor nem beszélt

⁶⁰ Gersei Pető János 1423-ban és fiai, Péter 1433-ban, valamint László 1444-ben győregyházmegyeiként szerepelnek, lásd LUKSICS PÁL (kiad.), *XV. századi pápák oklevelei. Diplomata pontificum saec. XV. I–II* (MHI 1–2), I, n. 640; II, 152, 752. A Gersei Pető család tagjai többségében – részben ugyanők – a kérvényekben veszprémi egyházmegyeiként szerepelnek, lásd *uo.*, I, n. 1448–9; II, 173, 877. Emiatt őket vizsgálódásomba nem vettem be.

⁶¹ Vizsgálódásomból – ellentétben a MREV-vel (I, LXXV) – kihagytam a győri egyházmegyéből kiemelt, exempt pannonhalmi apátságot.

⁶² FRANKÓI VILMOS, *A Szent Istvántól Rómában alapított magyar zarándokház*, *Katholikus Szemle* 7 (1893) 169–195; FRANKÓI VILMOS, *A római magyar gyóntatók*, *Katholikus Szemle* 15 (1901) 385–394; FRANKÓI VILMOS, *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székkal I–III*, Budapest 1901–1903, II, 400–413; MONAY FERENC, *A római magyar gyóntatók*, Róma 1956.

magyarul, a pápa mégis kinevezte Gál fia András pálos szerzetessel együtt gyóntatónak.⁶³ Bodrogi Fülöp római magyar gyóntatót nem származása, hanem győri örkanonoksága kötötte az egyházmegyéhez.⁶⁴

Állandó római magyar jelenlétet jelentettek 1454-től a magyar pálos szerzetesek is, akik Kapusi Bálint gyóntató közreműködésének köszönhetően V. Miklós pápától megkapták a *Monte Celi*ön fekvő *Santo Stefano Rotondo* templomot és a mellette lévő kolostort.⁶⁵ A fráterek között minden bizonnyal több Győr egyházmegyei is volt, de csak egyről tudjuk biztosan: Sárvári Pál 1482-ben a kolostor perjeléként tűnik fel a forrásokban.⁶⁶ A kolostort felkereső zarándokok között is találunk az egyházmegyéből származót: 1557. október elsején a pápai Ságghi István látogatta meg a római pálosokat.⁶⁷

Habár a Római Kúria hivatalnokai és a pápai família tagjai között feltűnően alacsony volt a magyarok száma, néhány győri egyházmegyést azért itt is felfedezhetünk.⁶⁸ Hannosdorff-i Jakab fia Simon a Győr egyházmegyei csatkaikolostor pálos szerzetese – aki 1421-ben épp a bencés rendbe való átlépését kérte – a pápa *commensalis*a volt.⁶⁹ Éveken keresztül szolgálta a pápai udvart Plattner János áldozópap, aki először 1458 novemberében tűnt fel a pápai família tagjaként. Plattner 1459 és 1464 között mint pápai familiáris és credentiarius számos egyházi javadalmat nyert el a salzburgi, a passauai és a freisingi egyházmegyékben,⁷⁰

⁶³ LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 599–600; ZsO X, n. 717–718; MONAY, *A római magyar gyóntatók*, 32.

⁶⁴ Bodrogi Fülöpről lásd FRANKÓI, *A magyar zarándokbázis*, 180; FRANKÓI, *A római magyar gyóntatók*, 391; FRANKÓI, *Magyarország és a Szentszék*, II, 403, 412; VERESS ENDRE, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864* (MHI 3), Budapest 1941, 255–256; MONAY, *A római magyar gyóntatók*, 52–54; KÖBLÖS JÓZSEF, *Az egyházi közélet Máttyás és a Jagellók korában* (Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok 12), Budapest 1994, 382. A lemondásról lásd lentebb.

⁶⁵ MONAY, *A római magyar gyóntatók*, 44–45.

⁶⁶ LORENZ WEINRICH (ed.), *Hungarici monasterii ordinis Sancti Pauli primi heremitae de urbe Roma instrumenta et priorum registra* (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes 2), Roma–Budapest 1999, 57, 301.

⁶⁷ Uo., 219.

⁶⁸ THOMAS FRENZ, *Die Kanzlei der Päpste der Hochrenaissance 1471–1527* (BDHIR 63), Tübingen 1986, 241 (idézi TUSOR, *Purpura Pannonica*, 46., 105. j.); lásd még erre FRANKÓI, *Magyarország és a Szentszék*, II, 405–407.

⁶⁹ LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, 328; ZsO VIII, n. 90. Hannosdorff a Vas megyei Sámfalva (ma Hannersdorf, Ausztria), a Szepes megyei Hanusfalva (ma Spišské Hanušovce, Szlovákia), illetve a Sáros megyei Hanusfalva (ma Hanušovce nad Topľou, Szlovákia) egyaránt lehet. Csatkához való közelsége miatt azonban Sámfalva a legvalószínűbb. – A két Hanusfalva ismeretét C. TÓTH NORBERTnek és LAKATOS BÁLINTnak köszönöm.

⁷⁰ RG Online, RG VIII 03407, URL: <http://rg-online.dbi-roma.it/RG/8/3407>; RG Online, RG VIII 00870, URL: <http://rg-online.dbi-roma.it/RG/8/870> (2016. 08. 19.); *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536) I–II* (CVH I/9–10), ed. † LUKCSICS JÓZSEF–TUSOR PÉTER–FEDELES TAMÁS–NEMES GÁBOR, Budapest–Róma 2014, II, n. 1262.

1460. december 22-én pedig a szupplikációs regisztrumok írnoka lett.⁷¹ Ötvösi Bereck Győr egyházmegye és áldozópap padovai egyetemi tanulmányai után állhatott a kúriai szolgálatba. 1499-ben VI. Sándor *continuus commensalis*aként a padovai vagy a perugiai egyetemen fokozat szerzésére kért engedélyt, nem sokkal később pedig már mint pápai kamarás a soproni Szent Mihály-plébániatemplom Szent Erazmusz- és Szűz Mária-oltárjavadalmáért folyamodott.⁷² A pápai család tagjaként (*continuus commensalis*) Rómában tartózkodott Győri Balázs is, aki a már említett magyar gyóntató, Bodrogi Fülöp lemondásával a győri örkanonokságot nyerte el, és akinek a kanonoki beiktatására is valószínűleg az Örök Városban került sor.⁷³

A kúriai hivatalnokok között nem egy külföldi személyt találunk, akik a győri egyházmegye területén javadalommal rendelkeztek: a kölni egyházmegyéből származó Heinemannus de Unna a soproni Szent György-kápolna Mindenszentek oltárát kapta meg,⁷⁴ míg a sienai Filippo Sergardi többek között győri kanonokságot is bírt.⁷⁵

2. DIPLOMÁCIAI KÜLDÖTTSÉGBEN

A pápa számos esetben fogadott magas rangú diplomáciai küldöttséget. Magyarországáról Rómába a legnépesebb és alighanem legfényesebb legáció 1433-ban, a császárrá koronázására érkező Luxemburgi Zsigmond vezetése alatt érkezett. Mivel Zsigmond király népes küldöttsége számára IV. Jenő pápától azt kérte, hogy a magyar tagjai részére a bullákat díjak nélkül állítsák ki, így lehetőség nyílik arra, hogy a kíséret tagjait pontosan rekonstruálni lehessen.⁷⁶ A nagyszámú kérvényező között Hédervári Lőrinc lovászmester, Győri Jakab fia Péter és Kocsi Török And-

⁷¹ FRENZ, *Repertorium Officiorum Romane Curie*, http://www.phil.uni-passau.de/fakultaetsorganisation/fakultaetsang_eboerige/bistbw/forschung/rorc/conspectus-generalis-personarum-alphabeticus/, Joannes Plattner.

⁷² TÓTH SZABÓ PÁL, *Magyarország a XV. század végén a pápai supplicatiók világánál I–IV*, Századok 37 (1903) 1–15, 151–159, 219–239, 327–344; 9, 340; VERESS, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók*, 171, 256, 314. A Szent Mihály-templom ilyen oltárjavadalommal nem rendelkezett, lásd HÁZI JENŐ, *Sopron középkori egyháztörténete* (Győregyházmegye múltjából IV/1), Sopron 1939, 88–120.

⁷³ A kinevezési bullákat lásd a Függelékben. Lásd róla BEDY VINCE, *A győri székeskáptalan története* (Győregyházmegye múltjából 3), Győr 1938, 338; KÖBLÖS, *Az egyházi középréteg*, 392.

⁷⁴ RG Online, RG VII 00837, URL: <<http://rg-online.dbi-roma.it/RG/7/837>> (2016. 08. 19.). Lásd még FRENZ, *Repertorium Officiorum Romane Curie*, Heinemannus de Unna. A kérvény szerint az oltárjavadalom Ottingi János lemondásával ürült meg, bár a hazai források szerint 1463-ig viselte. Ottingiről lásd lentebb, az oltárjavadalomról: HÁZI JENŐ, *Sopron szabad királyi város története*, I/1–7, II/1–6. Sopron 1921–1943, I/3, 184; I/4, 78, 82, 157–158; I/5, 26–27, 389–391; HÁZI, *Sopron középkori egyháztörténete*, 221–223.

⁷⁵ Sergadiról legújabbán a vonatkozó szakirodalommal: NEMES, *Magyarország kapcsolatai a Szent-székekkel*, 492–493, 499–501. Róla lásd még lentebb.

⁷⁶ A kérvényt lásd FRAKNÓI VILMOS, *Genealógiai és heraldikai közlemények a vatikáni levéltárból*, Turul 1893, 1–8, 3–4; LUKCSICS, *XV. századi pápák*, II, n. 181.

rás vallották magukat a győri egyházmegyéből származónak.⁷⁷ Hédervári Lőrinc teljes bűnbocsánatért – egyszer életében és egyszer halálának órájában –, hordozható oltárért, a győri domonkos kolostorban ősei által alapított és családi sírhelynek használt Mária Magdolna-kápolna és a hédervári plébániatemplom számára búcsúért, továbbá szentföldi zarándoklat engedélyezéséért kérvényezett; valamint azért is, hogy háborús időkben egy vagy két pap teljes búcsút adhasson.⁷⁸ Kocsi Török András szabad gyóntatóválasztást és teljes bűnbocsánatot kért saját maga és felesége, Orsolya számára, valamint búcsút az általa alapított mihályfalvi Szűz Mária-kápolnának.⁷⁹ Győri Jakab fia Péter pedig ugyancsak teljes bűnbocsánatért folyamodott.⁸⁰

Mintegy két évtizeddel később, 1452 áprilisában Salánki Ágoston győri püspök tagja volt annak a magyar és osztrák rendi küldöttségnek, mely V. Miklós pápától azt kérte, vegye rá III. Frigyes császárt, hogy az ifjú V. László magyar és cseh királyt bocsássa el gyámsága alól. Ágoston püspök nagy hatású beszédet is tartott a pápa színe előtt.⁸¹ Mivel a legáció követelése a pápa rosszállását váltották ki, így talán nem véletlen, hogy nem találunk személyesen leadott kérvényekre utaló adatokat sem.

Győri püspökként teljesített Rómában követi megbízatást a később fényes kariert befutó Bakócz Tamás is, aki II. Ulászló magyar és cseh király, valamint Miksa császár küldötteként 1493/94 fordulóján érkezett a Kúriához.⁸²

3. ZARÁNDOKOK AZ APOSTOLOK SÍRJÁHOZ

Számos zarándok érkezett a győri egyházmegyéből Rómába, összegyűjtésük pedig több irattípus felhasználásával lehetséges. Vannak források, melyek még az utazás előtt, az előkészületek során keletkeztek. Kanizsai László például mielőtt az 1525. szentévbén zarándoklatra indult volna, királyi perhalasztó oklevelet ál-

⁷⁷ Lásd erről CSUKOVITS ENIKŐ, *Egy nagy utazás résztvevői. Zsigmond király római kísérete*, Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére, szerk. Csukovits Enikő, Budapest 1998, 11–35; E. KOVÁCS PÉTER, *Zsigmond császár megkoronázása Rómában*, Századok 143 (2009) 1323–1384, 1325, 1357, 1360, 1373.

⁷⁸ LUKCSICS, *XV. századi pápák*, II, n. 300; Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattár, MS 10656, V. d., 3. cs., fol. 525–529.

⁷⁹ LUKCSICS, *XV. századi pápák*, II, n. 194. Kocsi Török Andrásra lásd WERTNER MÓR, *Zsigmond király magyar kísérete Rómában 1433-ban*, Századok 37 (1903) 907–920, 913–914.

⁸⁰ LUKCSICS, *XV. századi pápák*, II, n. 225.

⁸¹ NEMES GÁBOR, *Salánki Ágoston győri püspök*, Összekötnek az évezredek (szerk. Újváry Zsuzsanna; Pázmány történelmi műhely. Történelmi tanulmányok 3), Piliscsaba 2011, 41–51, 46. A beszéd szövegét lásd GEORGIUS PRAY (ed.), *Annales regum Hungariae ab anno Cbristi CMCVII ad annum MDLXIV*, III, Vindobonae 1766, 103–105.

⁸² KUBINYI ANDRÁS, *Diplomáciai érintkezések a Jagelló-kori magyar állam és a pápaság között*, Magyarországi és a Szentsek kapcsolatának 1000 éve (szerk. Zombori István), Budapest 1996, 119–134, 121. Erről lásd bővebben a kötetben LAKATOS BÁLINT tanulmányát.

líttatott ki magának, mely Győr egyházmegyei útitársairól is tájékoztat minket. A hosszú útra többek között Vági Vatai Ferenc, Sitkei Sebestyén, Dénesfalvi László és Sági Sebestyén kísérték el. Mivel Kanizsai Lászlót VII. Kelemen pápa személyesen fogadta és lovaggá ütötte, így valószínűleg kísérete is találkozott az egyházfővel.⁸³ A szerzetesek ugyanakkor csak rendjük engedélyével végezhettek zárandoklatot. 1494-ben Győri János, 1499-ben pedig Péter fráter, a győri domonkos konvent szerzetese kérvényezte, hogy Szent Péter és Pál sírját meglátogathassa.⁸⁴

Mivel a zárandokút nem volt veszélytelen, így sokan indulás előtt végrendeletet is. A legkorábbi adat 1220 körülről származik: Győr nembeli Pot ispán római zárandoklata előtt a lébenyi templomban felszabadította egyik szolgáját.⁸⁵ Sighart Márton soproni polgár az 1500. szentévből pedig még azelőtt végrendeletet írt, mielőtt az apostolok sírjának látogatására indult volna.⁸⁶ Ismerünk azonban olyan zárandokokat is, akik nem önszántukból, hanem vezeklésből kellett hogy vállalják az utazást. 1455-ben a sérci Phaff Egyednek Drescher Péter soproni polgár agyonütése miatt kellett Rómába zárandokolnia, 1497-ben a felső-ausztriai Grestenből származó Velpämer Ákosnak pedig azért, mert éjszaka leszúrta Plaswetter Mátyás soproni polgárt.⁸⁷

A zárandoklat-kutatás egyik legértékesebb forrása a római Szentlélek-társulat anyakönyve.⁸⁸ Mivel a római Santo Spirito in Sassia-ispotály konfraternitásába személyesen beiratkozók haláluk órájában teljes búcsút nyertek, így számos zárandok kereste fel a Borgo-negyedben lévő rendházat. A matrikulából tudunk arról, hogy 1475-ben Gergely győri kanonok,⁸⁹ 1476-ban Kutasi Tamás vasvári prépost, esztergomi és győri kanonok, a társulat prokurátora,⁹⁰ 1496 márciusában Pataházi

⁸³ 1525. január 7. MNL-OL DL 24 048; NEMES, *Magyarország kapcsolatai a Szentszékekkel*, 495–496.

⁸⁴ IVÁNYI BÉLA, *A győri dominikánus rendház története*, Győri Szemle 7 (1936) 76–88, 86.

⁸⁵ *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg I*, bearb. von Hans Wagner, Graz–Köln 1955, 78; C. TÓTH NORBERT, *A Győr-nemzetség az Árpád-korban*, Tanulmányok a középkorról, szerk. Neumann Tibor (Analecta Mediaevalia I), Piliscsaba, 2001, 53–72, 57; CSUKOVITS ENIKŐ, *Középkori magyar zárandokok* (História Könyvtár. Monográfiák 20), Budapest 2003, 25, 103.

⁸⁶ HÁZI, *Sopron*, II/1, 262; CSUKOVITS, *Középkori magyar zárandokok*, 35.

⁸⁷ HÁZI, *Sopron*, I/4, 73–75; i.m., I/6, 150–151; HÁZI, *Sopron középkori egyháztörténete*, 314; CSUKOVITS, *Középkori magyar zárandokok*, 61–62; FEDELES TAMÁS, „Isten nevében utazunk”. *Zárandokok, búcsújárás, kegyhelyek a középkorban*, Pécs 2015, 147.

⁸⁸ BUNYITAY VINCE, *A római Szentlélek-Társulat anyakönyve 1446–1523* (MVH I/5), Budapest 1889; CSUKOVITS ENIKŐ, *A római Szentlélek-Társulat magyar tagjai (1446–1523)*, Századok 134 (2000) 211–244.

⁸⁹ BUNYITAY, *A római Szentlélek-Társulat*, 3; KÖBLÖS, *Az egyházi középréteg*, 390; FEDELES TAMÁS, *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)* (Tanulmányok Pécs történetéből 17), Pécs 2005, 365.

⁹⁰ BUNYITAY, *A római Szentlélek-Társulat*, 3. Kutasiról lásd KOLLÁNYI FERENC: *Esztergomi kanonokok 1100–1900*, Esztergom 1900, 108; VERESS, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók*, 406; KÖBLÖS, *Az egyházi középréteg*, 402–403; KÖRMENDY KINGA, *Studentes extra regnum. Esztergomi kanonokok egyetemjárása és könyvtárhasználata 1183–1543* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis

Péter áldozópap,⁹¹ májusban pedig egy négytagú klerikus csoport – György és Mihály győri karpapok, Osvát, a győri Szent Katalin-ispotály rektora és János győri kanonok – iratkozott be a társulatba.⁹² 1500-ban Tolhmerich György fráter, Péter, Mihály szanyi, valamint Gergely szentmártoni áldozópapok és Tót Pál körmendi klerikus keresték fel az ispotályt.⁹³ A laikusok – akiknek sajnos pontos származási helye és társadalmi állapota a bejegyzésekből nem derül ki – többsége az 1500. szentév folyamán iratkozott be, de találkozunk Győr egyházmegyésekkel 1520-ban is.⁹⁴

Dági Márton soproni polgármester utazásáról nem római, hanem hazai forrás tudósít: 1349-ben egy határjáráson azért nem tudott személyesen megjelenni, mert az oklevél tanúsága szerint az apostolok sírjához utazott.⁹⁵

Voltak olyanok is, akik életük során – bár szándékukban állt – nem tudtak Rómába zárándokolni. 1404 és 1535 között több mint 30 olyan soproni testamentumot ismerünk, melyben a végrendelkező pénzt, szőlőt vagy egyéb ingóságot hagy valakire azért, hogy halála után az apostolok sírját helyette felkeresse.⁹⁶ Steiner Mi-

Catholicae de Petro Pázmány nominatae. III: Studia 9), Budapest 2007, 195–196; C. TÓTH NORBERT, *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században II. rész. A sasadi tizedper 1452–1465 közötti „krónikája”* (Subsidia ad Historiam Medii Aevi Hungariae Inquirendam 8), Budapest 2015, 30, 99.

⁹¹ „Petrus presbyter natus Dominici de Pazibaza”, lásd BUNYITAY, *A római Szentlélek-Társulat*, 51.

⁹² Uo., 54; idézi még CSUKOVITS, *A római Szentlélek-Társulat*, 221. János kanonok személye nem azonosítható egyértelműen, vagy Győri Tandalo János vagy Szili János, lásd BEDY, *A győri székeskáptalan*, 334; KÖBLÖS, *Az egyházi közélet*, 392–393, 396, 428–429. A győri Szent Katalin-ispotályra lásd BEDY VINCE, *Győr katolikus vallásos életének múltja* (Győregyházmegye múltjából 5), Győr 1939, 29.

⁹³ BUNYITAY, *A római Szentlélek-Társulat*, 93, 108, 113, 122, 124.

⁹⁴ Benedek özvegye, Dorottya; Ferenc Gergely és felesége, Ilona; Farkas László és felesége, Erzsébet; Imre és felesége, Katalin; Kozma és felesége, Margit; Varga Pál és felesége, Zsófia; Leonardus Antitus és felesége, Margit; Cey Domokos; Pintér Barnabás özvegye, Dorottya fiával, Péterrel; Vida Pál és felesége, Dorottya; Hosschad-i Bálint feleségével (1500); Morle Mihály özvegye, Katalin; (1501); Szita Simon és felesége, Ilona; Gyalog Péter és felesége, Katalin; Szalai Balázs. Uo., 99, 114–117, 127, 132–135, 140, 147.

⁹⁵ HÁZI, *Sopron*, I/1, 94.

⁹⁶ 1404. Magyar Mendel felesége, HÁZI, *Sopron*, II/1, 149; 1418. Márcfalvi Rüdel, uo., 159; 1423. Anna, Pair János felesége, uo., 28; 1424. Pintér Ottó, uo., 30; 1425. Margit, Pintér Ottó özvegye, uo., 32; 1426. Faul Ottó, uo., 34; 1448. Borbála, Juding Miklós özvegye, uo., 69; 1448. Pair János, uo., 70; 1454. Nieschendorffer Mihály, uo., 74; 1456. Ledrer Péter, uo., 81; 1460. Waldner György, uo., 92; 1465. Borbála, Seuberlich Zsigmond özvegye, uo., 96; 1466. Wiener János, uo., 97; 1467. Siebenburger Jeromos, uo., 104; 1473. Zaundürr asszony, uo., 114; 1474. Bader Lénárd felesége, uo., 120; 1474. Ilona, Cseh Imre felesége, uo., 122; 1476. Leinbater Mihály, uo., 187; 1480. Zaukan Fülöp, uo., 193; 1482. Borbála, Kempnei László özvegye, uo., 205; 1484. Kacz Miklós, uo., 131; 1484. Haiden Vencel özvegye, uo., 214; 1484. Resch Miklós, uo., 217; 1487. Pogner István, uo., 220; 1487. Margit, Sági György özvegye, uo., 224; 1488. Sneider Lénárd, uo., 225; 1495. Neuhofer János, uo., 250; 1499. Margit, Lang Mihály felesége, uo., 258; 1499. Steiner Mihály javadalmas pap, uo., 260; 1499. Stadel Mihály, uo., 261; 1535. Fleischaker Péter, HÁZI: *Sopron*, II/2, 99–100. Lásd még HÁZI, *Sopron középkori egyháztörténete*, 305–308; CSUKOVITS, *Középkori magyar zárándokok*, 88; FEDELES, *Isten nevében utazunk*, 159–160.

hály, a Várarok-menti Boldogasszony-kápolna igazgatója 1499-ben például egy fehér lovat testált nagybátyjára, Schmid Jánosra, hogy halála után helyette Rómába zárandokoljon.⁹⁷ A végrehajtásra kijelölt személyek általában rokonok – házastárs, gyermek, testvér, unokatestvér, nagybáty, sógor – voltak. 1424-ben például Pintér Ottó végrendeletében Margit nevű feleségét bízta meg római zárandoklattal; 1425-ben viszont Margit – már mint özvegy – János nevű testvérét. 1476-ban Leinbater Mihály ugyanakkor egy polgártársát, Klain Mertet bízta meg e kegyes feladattal. A zárandoklattal megbízottak között egyházi személyek is előfordultak: 1482-ben Kempnei László özvegye, Borbála 32 magyar forintot hagyott római zárandoklatra, hogy abból két személy útra keljen, melyből az egyik egy bizonyos Asem nevű remete legyen. 1484-ben Haiden Vencel özvegye 12 forintot, 1488-ban Sneider Lénárd pedig 10 forintot rendelt papja számára „Romfahrt” céljából. Sági György – amint özvegye, Margit 1487-ben kelt végrendeletéből kiderül – gyóntatóját, Almás Bálint papot, a Szent Mihály-plébániatemplom és a Szent Erzsébet-ispotálykápolna Szent Kereszt-oltárának altaristáját⁹⁸ küldte az Örök Városba, hogy pénzadományt vigyen a római Kúriába. Hasonlóképpen járt el 1495-ben Neuhooffer János is: gyóntatójának, Lechner Tamásnak hagyott 16 forintot római zárandoklatra, melyből 4 forintot a Városban kegyes célra kellett felajánlania.

A Rómába zárandoklók – a személyes ügyintézés hatékonyabb voltát kihasználva – gyakran adtak be kérvényeket is a Kúriában. Amennyiben elfogadjuk MONAY FERENC és CSUKOVITS ENIKŐ azon feltételezését, hogy a bűnbocsánatért, szabad gyóntatóválasztásért, valamint hordozható oltáron való misézés engedélyezéséért folyamodók egy része a zárandokok közül került ki,⁹⁹ akkor több lehetséges zárandokról a pápai kérvénykönyvekből nyerhetünk adatokat.

Szécsi „Herceg” Péter az 1423-as szentévben magának és feleségének teljes bűnbocsánatot és hordozható oltárt, – a dobrai várban lévő familiárisaival egyetemben – szabad gyóntatóválasztást, továbbá böjti napokon tejtermék fogyasztásának, valamint a Szentföld meglátogatásának engedélyezését kérte.¹⁰⁰ Teljes bűnbocsánatért, szabad gyóntatóválasztásért és hordozható oltár használatért folyamodott 1459-ben egy másik nyugat-dunántúli főúr, Monyorókeréki Ellerbach Bertold is.¹⁰¹

Bár a kérvényezőök további felsorolása haszontalannak tűnhet, de az alábbi személyekre vonatkozó további – akár hazai, akár vatikáni – források feltárásával és elemzésével a Rómában személyesen is jelen lévők is azonosíthatók lesznek. Az adatokat a kérvény tárgya szerint, azon belül időrendben sorolom fel:

⁹⁷ Steiner Mihályról lásd HÁZI, *Sopron középkori egyháztörténete*, 201; CSUKOVITS, *Középkori magyar zárandokok*, 95.

⁹⁸ Almás Bálintról lásd HÁZI, *Sopron középkori egyháztörténete*, 168–169.

⁹⁹ MONAY, *A római magyar gyóntatók*, 32; CSUKOVITS, *A római Szentlélek-Társulat*, 213.

¹⁰⁰ 1423. április 1. LUKSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 564–567; ZsO X, n. 346–349. Lásd még CSUKOVITS, *Középkori magyar zárandokok*, 110, 152.

¹⁰¹ RG Online, RG VIII 00478, URL: <<http://rg-online.dbi-roma.it/RG/8/478>> (2016. 08. 19.).

a) *Teljes bűnbocsánat*

- Pápoci Péter fia Lőrinc győri áldozópap (1421) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 393; ZsO VIII, n. 556.
- Pápóci Pál özvegye, Ilona (1422) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 497; ZsO IX, n. 376.
- Pásztori Pál özvegye, Margit (1422) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 498; ZsO IX, n. 377.
- Lósi Jakab fia Beled (1422) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 508; ZsO IX, n. 564.
- Olaszkai Miklós győri kanonok (1428) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 1004.
- Vasvári Balázs fia Péter győri kanonok (1428) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 1010.
- Asszonyfai Ostfi Ferenc özvegye, Katalin (1431) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, II, n. 36.
- Lendvai Kovács (Faber) János győri őrkanonok (1432)¹⁰² – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, II, n. 135.
- Rufus Miklós özvegye, Erzsébet (1436) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, II, n. 428.
- György szentgotthárdi apát (1450) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, II, n. 1152.

b) *Hordozható oltár*

- Szécsi János (1422) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 495; ZsO IX, n. 370.
- Felsőlendvai Szécsi János fia Imre (1427) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 928.
- Hédervári György (1427) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 967.
- Dalos Miklós fia Jakab (1430) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 1404.
- Asszonyfalvi Ostfi Ferenc fia László (1431) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, II, n. 46.
- Hédervári Lőrinc (1432) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, II, n. 83.
- Lipcsei Miklós özvegye, Dorottya (1465) – CZAICH Á. GILBERT, *Regesták a római Dataria-levéltárak Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*, Történelmi Tár 22 (1899) 1–17, 235–272, 270.¹⁰³
- Andreas Baumkircher (1467) – CZAICH, *Regesták... II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*, 256.
- Bazini Szentgyörgyi Zsigmond gróf (1467) – CZAICH, *Regesták... II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*, 260.
- Oroszvári Tompek János¹⁰⁴ (1467) – CZAICH, *Regesták... II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*, 256.

¹⁰² Lásd *uo.*, 322.¹⁰³ Lásd még RG Online, RG IX 01051, URL: <<http://rg-online.dbi-roma.it/RG/9/1051>> (2016. o8. 19.).¹⁰⁴ Oroszvári Tompek Jánosról lásd WERTNER MÓR, *Családtörténeti kalászat. Első közlemény*, Turul (1913) 56–76, 64–65.

Szentes György laikus (1467) – CZAICH, *Regesták ... II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*, 259.

Schöttel Gáspár (1466), Herb Kristóf, Joachim János és Pirchinger Orsolya soproni polgár (1467) – CZAICH, *Regesták ... II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*, 262.¹⁰⁵

Dalló Miklós győregyházmegyés áldozópap (1483) – CZAICH, *Regesták ... II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*, 272.

c) Szabad gyóntatóválasztás

Septei Gergely fia Tamás (1450) – LUKCSICS, *XV. századi pápák*, II, n. 1140.

4. KÉRELMEZŐK A KÚRIA HIVATALAIHOZ

Bár, mint említettem, a más céllal érkezők is adtak, adhattak be a római Kúriába kérvényt, voltak olyanok, akik kifejezetten ügyeik minél hatékonyabb és gyorsabb elintézése miatt utaztak Rómába. Bár a Kancellária, a Datária és a *Sacra Poenitentiaria Apostolica* hivatalaiba beadott kérvények szövegei – mint azt fent már láthattuk – sajnos csak ritkán teszik lehetővé, hogy a kérvényező személyes jelenlétére következtethessünk, néhány kivétel azért akad.

A kérvényezőknél van egy jól körülhatárolt csoportja, akik a szupplikációjuk beadásakor egyértelműen az Örök Városban tartózkodtak: azok a klerikusok, akik Rómában történő pappá szentelésüket kérték.¹⁰⁶ 1425-ben Jorius Geron akolitus,¹⁰⁷ 1429-ben Hidvégi Kozma fia Demeter sopronnyéki, Peresztegi Miklós fia János peresztegi és Keményi Antal fia János keményegerszegi oltárigazgató,¹⁰⁸ valamint Bobai Albert fia Benedek kocsi plébános, 1430-ban pedig Simon fia Miklós muzsnyai oltárigazgató,¹⁰⁹ Márton fia Imre szombathelyi és Szabacsina Jakab fia Gergely mesincsi plébános¹¹⁰ fordult a Kancelláriához ilyen kéréssel.¹¹¹ Kutasi Tamás vasvári kanonok 1455-ben szintén Rómában vette fel a nagyobb egyházi rendeket.¹¹² A római papszentelések száma az 1480-as években ugrásszerűen megnőtt, majd kisebb visszaesés után az 1520-as években újfent tömegessé vált.¹¹³ Forrásaink-

¹⁰⁵ Lásd még HÁZI, *Sopron középkori egyháztörténete*, 308–309.

¹⁰⁶ A Rómában történő pappá szentelések motivációiról lásd ERDÉLYI GABRIELLA, *Szökött szerzetesek. Erőszak és fiatalok a késő középkorban*, Budapest 2011, 108–113.

¹⁰⁷ LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 837; ZsO XII, n. 1241.

¹⁰⁸ LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 1118.

¹⁰⁹ Uo., I, n. 1362.

¹¹⁰ Uo., I, n. 1364.

¹¹¹ Uo., I, n. 1144.

¹¹² 1455. március 1-jén *subdiaconatus*, március 22-én *diaconatus*, április 5-én *presbiteratus* felvételére kért engedélyt. KÖBLÖS, *Az egyházi középréteg*, 402–403. Lásd még róla lentebb.

¹¹³ A 15. századtól a *Camera Apostolica*, majd a 16. század elejétől Róma *vicarius spiritualis*ának joghatósága alá tartoztak a kúriai szentelések, melyekről a kamarai írnokok utólagosan feljegyzéseket ké-

ban utoljára 1524 tavaszán találkozunk Rómában Győr egyházmegyes szentelésével: Muraszombati János, a muraszombati plébániatemplom Szent Miklós oltárának káplánja a kisebb, míg Szombathelyi János akolitus, a hugáti Szent László-templom plébánosa a nagyobb papi rendek felvételéért folyamodott.¹¹⁴ 1522-ben négy szupplikálót is találunk, akik egy másik hivatalt, a *Sacra Poenitentiaria Apostolicá*¹¹⁵ keresték fel személyesen, hogy a papi rendeket az Örök Városban vehessék fel. Ugyanitt kért feloldozást 1508-ban Calran Pál diák is a szent rendek felvételét akadályozó született testi fogyatékosága alól.¹¹⁶

Soproni testamentumokban több példa is akad, hogy a végrendelező papszentelési célra adakozott: 1438-ban Mager János, 1509-ben Sóvágó Vince hagyott 8, illetve 6 font dénárt, hogy egy szegény diák Rómába menjen és ott az egyházi rendeket felvehesse. 1515-ben pedig Lederer Ágnes asszony tíz forintot hagyott Mátyás nevű fiára, hogy abból tanulmányait és római papszentelését fedezhesse.¹¹⁷

Számos szerzetest találunk, akik más rendbe való átlépés vagy a szerzetből való kilépés miatt személyesen utaztak a Kúriába. Hannosdorff-i Jakab fia Simon csatkai pálos szerzetes esetét már említettem: ő pápai familiárisként személyes jelenlétét kihasználva kérvényezte a bencés rendbe való átlépését.¹¹⁸

szítettek, ez a *Libri Formatarum*. A sorozatról lásd KARL AUGUST FINK, *Das Vatikanische Archiv. Einführung in die Bestände und ihre Erforschung*, Rom 1951², 55; LEONARD E. BOYLE O.P., *A Survey of the Vatican Archives and of its Medieval Holdings* (Subsidia mediaevalia 1), Toronto 1972, 47; ÉRSZEGI GÉZA, *A Curia Romana középkori levéltárai*, LSz 28 (1978) 321–339, 325, 330. FEDELES TAMÁS a *Libri Formatarum* (ASV Camera Apostolica) kötetiben (2–14) 1436 és 1523 között 34 Győr egyházmegyei klerikust talált, akik a kisebb vagy a nagyobb papi rendeket Rómában vették fel. A bejegyzések időbeli eloszlása nem egyenletes: 1436-tól 1486-ig tíz személy szerepel, ugyanakkor 1488-ban ugyancsak tíz Győr egyházmegyes felszentelt tűnt fel. FEDELES 1494-től 1520-ig kilenc, 1523-ban pedig újabb nyolc Győr egyházmegyeit talált. Az azonosítható helynevek alapján úgy tűnik, hogy a többség Vas megyéből (Gyeli, Kőszeg, Monyorókerék, Németlövő, Ókörtvélyes, Pornó, Rohonc, Szombathely, Vasvár), míg az egyházmegye többi részéből kevesebben érkeztek (például Nezsider, Süttör?, Szakony?). Köszönöm FEDELES TAMÁSNAK, hogy gyűjtését rendelkezésemre bocsátotta. – A *Libri Formatarum*ban 1523-ban szereplő 8 felszentelt személynek az ASV Registri Supplicationumban lévő kérvényeit közli: *Supplicationes Hungaricae, 1522–1523*, kiad. LAKATOS BÁLINT (CVH I/16), Budapest–Róma, 2018 (s.a.), n. 20, 26, 33. – Köszönöm LAKATOS BÁLINT barátomnak, hogy megjelenés előtt álló kéziratába betekintheztem.

¹¹⁴ ASV Reg. Suppl., vol. 1804, fol. 197v, 206v. 1524 tavaszán tömegesen érkeztek Rómába a pap-pá szentelési kérelmek, erről lásd TÓTH PÉTER, *Adatok az egri püspökség késő középkori egyházi topográfiájához*, Történet – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Veres László tiszteletére, Miskolc 2010, 315–327. – Köszönöm TÓTH PÉTERNEK, hogy az kérvények fényképeit a rendelkezésemre bocsátotta.

¹¹⁵ ERDÉLYI GABRIELLA, *A Sacra Poenitentiaria Apostolica hivatala és magyar kérvényei a 15–16. században I–II*, LK 74 (2003) 33–57; 76 (2005) 63–103.

¹¹⁶ A *Sacra Poenitentiaria Apostolica* azon kérvényeit, melyeket Győr egyházmegyes személyesen nyújtott be Rómában, ERDÉLYI GABRIELLA bocsátotta rendelkezésemre, segítségét köszönöm. (A kérvények feltárása és lemosolása az OTKA D 38 481 sz. posztdoktori programjának támogatásával történt.)

¹¹⁷ HÁZI, *Sopron*, II/1, 58, 316, 333; HÁZI, *Sopron középkori egyháztörténete*, 306.

¹¹⁸ LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 328; ZsO VIII, n. 90.

Zalz-i Mátyás domonkos, Domjáni Imre fia Gergely ferences szerzetes, valamint Taraczfalvi Metel Fülöp egykori pálos novícius azért utazott Rómába, hogy pápai gyóntatóhivatalban, a *Poenitentiaria Apostolica*-ban szerzetesi köteléküket érvényteleníttessék.¹¹⁹

A súlyos, kiközösítéssel együtt járó vétkek alól feloldozást kérők egy része is igyekezett személyesen Rómába sietni, hogy vétküik alól pápai feloldozást nyerjenek.¹²⁰ 1428-ban Kocsi János fia Bálint áldozópap keveredett gyilkosságba: egy róla szégyenteljes pletykát terjesztő nőt – mivel becsületét megvédeni másképp nem tudta – megölt egy késsel.¹²¹ 1439-ben Ademár fia Kelemen győri kanonok egy kanonoktársának szent helyen – talán a győri székesegyházban – ontotta véré. 1525-ben Zámbo Balázs egy eldurvult kocsmai konfliktus miatt volt kénytelen feloldozásért Rómába jönni. Vacsora közben ugyanis egy bizonyos Német Miklós – akiről Zámbo tudta, hogy egyszer már megvert egy papot, mert meg is győnta neki – durván sértegetni kezdte. A vita végén az áldozat egy hasábfát dobott a pap felé, aki a védekezésül használt fejszével Miklóst halálosan megsebesítette.¹²² 1547-ben Lybar Bálint völgyesi pap egy elmérgesedett ellenséges viszony miatt esett gyilkosság vétkébe: verekezés közben önvédelemből leszúrta a vele régóta haragban lévő György klerikust. Nemcsak klerikusok, hanem laikusok is fordulhattak személyesen a emberölés bűne alóli feloldozásért: 1469-ben Tatai László fia Dénes feleségének, 1521-ben Pulden János egy bizonyos Guldun Gáspár nevű pap életét oltotta ki.¹²³

Olyan klerikusokkal is találkozunk, akik egy erőszakos cselekedet meg nem akadályozása miatt kerültek kiközösítés alá. 1423-ban a pappá szentelésére készülő Tilaji Péter fia Lőrinc diák egy halállal végződő kínvallatást nézett végig tétlenül,¹²⁴ 1496-ban Sebestyén, a csepregi Szent Dorottya-ispotály igazgatója egy verekezés során lépett fel sikertelen békítőként.¹²⁵ 1512-ben Hánta István kocsi plébános azért folyamodott felmentéséért, mert familiárisai egy, a plébánián kitört konfliktus során valakit megöltek. Erőszak áldozata lett 1522-ben Zúgó Ambrus, akinek kevéssel pappá szentelése után levágták jobb hüvelykujját, ezért fogyatékossága alól kért felmentést. A szentmargiti Nachsus Mártont egy ifjúkori ballépés sodort bajba: még pappá szentelése előtt Pozsonyban lopáson érték, amiért pellengerre is került. Bár vétke alól egy pápai legátus feloldozta, de a szent rendek felvételekor a pellengért elhallgatta, így ez alól kért felmentést.¹²⁶ A kérvényezők római

¹¹⁹ Az adatokat ERDÉLYI GABRIELLÁNAK köszönöm. Zalz-i Mátyásról lásd még ERDÉLYI, *Szökött szerzetesek*, 99. Taraczfalva talán a vas megyei Taródfalva.

¹²⁰ ERDÉLYI, *Sacra Poenitentiaria Apostolica*, I, 50–54; II, 66–68.

¹²¹ LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 1021.

¹²² ERDÉLYI, *Szökött szerzetesek*, 153.

¹²³ Az adatokat ERDÉLYI GABRIELLÁNAK köszönöm.

¹²⁴ LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 590; ZsO X, n. 608.

¹²⁵ ERDÉLYI, *Szökött szerzetesek*, 137.

¹²⁶ Az adatokat ERDÉLYI GABRIELLÁNAK köszönöm.

tartózkodását minden esetben az bizonyítja, hogy a feloldozást a római magyar gyóntató vagy a hivatal valamelyik alpenitenciáriusa ad meg.¹²⁷

A Római Kúriába nemcsak személyes ügyintézés miatt, hanem felettes hatóság – megyéspüspök, káptalan vagy szerzetesrend – megbízásából is érkeztek győri klerikusok. Nem ismerjük az úti célját, de minden bizonnyal efféle megbízások ügyek miatt lehetett Rómában Pápai Imre, a győri Szent Adalbert-prépostság kanonokja, aki 1425-ben a Kúriában hunyt el. Valószínű, hogy a javadalmát elnyert Mihály fia Pál, esztergomi egyházmegyes áldozópap, Branda de Castiglione bíboros káplánja is az Örök Városban tartózkodott, és így nyerhette el a halálozás miatt megüresedett javadalmát. Mivel a kérvény datálásának napján, május 30-án V. Márton pápa Molnári Kelemen győri püspöknek hordozható oltárt, Egyed győri nagyprépostnak pedig teljes búcsút engedélyezett, nem tartom kizártnak, hogy ezeket a kérvényeket még a néhai Pápai Imre kanonok hozhatta magával.¹²⁸

1479-ben Vid fia György győri örkanonok azért kapott felmentést a pápától rezidencia-kötelezettsége alól, mert a Kúriában püspöke, Csupor Demeter győri püspök szolgálatában járt el.¹²⁹ A győri káptalan 1505-ben Iborliskói István kanonokot, a káptalan jegyzőjét küldte Rómába, hogy a koppánymonostori apát ellen idézőlevelet eszközöljön ki,¹³⁰ 1517-ben pedig Lábadi Pál képviselte kanonoktársait az Örök Városban.¹³¹ Ez utóbbi a kiküldetést kihasználva egyúttal az Penitenciáriától felmentését is kérte simónia vétsége alól.¹³² Lábadi Pálnak nem ez volt az első római útja: 1512-ben személyesen kereste fel Filippo Sergardit az Arenula negyedben (*rione*) lévő házában,¹³³ hogy bérbe vegye győri kanonoki javadalmát évi tíz forintért.¹³⁴

¹²⁷ Lásd erre ERDÉLYI, *Sacra Poenitentiaria Apostolica*, I, 40–46; II, 66–69.

¹²⁸ LUKSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 806–808; ZsO XII, n. 578–580. Mihály fia Pál számára szeptember 15-én állították ki a kinevezési bullát, lásd CVH I/10, n. 1151a. Idézi még: BEDY, *A győri székeskáptalan*, 63.

¹²⁹ ASV Registra Lateranensia, vol. 800, fol. 173r–174v, reg.: CZAICH, *Regesták ... II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*, 238; VERESS, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók*, 249; KÖBLÖS, *Az egyházi középréteg*, 437. – 1478/9-ben Demeter püspök és Kismarton között támadt tizedper, mely során a felek a Kúriába is fellebbeztek. Lásd erről MNL-OL DL 25 249, 88 601; MNL-OL DF 258 262, 258 585, 287 276, valamint Burgenländisches Landesarchiv, Stadtarchiv der Freistadt Eisenstadt, Acta varia historica, I. B. c. 3–7.

¹³⁰ „Item magistro Stephano notario Romam proficienti pro redimendis litteris videlicet conquestus contra abbatem dati sunt floreni in auro II.” GyEL A győri káptalan magánlevéltára (a továbbiakban: GyKMLt), Feudális kori gazdasági iratok (a továbbiakban: Feudális), 1. köt. (A győri székeskáptalan számadáskönyve 1497–1528) [MNL-OL DF 279 560.], pag. 149; BEDY, *A győri székeskáptalan*, 335; KÖBLÖS, *Az egyházi középréteg*, 394.

¹³¹ „Item feria quarta post Reminiscere [1517. március 11.] magistro Paulo Labadi ad Curiam Romanam eunti pro certis negotiis capituli dedimus floreni puri auri X. Et pro additione illorum florenorum iterum solvimus florenum I.” GyEL GyKMLt Feudális, I. köt., pag. 409.

¹³² 1517. április 29. Az adatot ERDÉLYI GABRIELLÁNAK köszönöm.

¹³³ Erről lásd http://www.storia.unisi.it/uploads/media/borello_segardi.pdf – A *Rione di Parione*ban lévő házát csak 1513. december 8-án vette Silvio Piccolomini d’Aragonától.

¹³⁴ Labadinak a bérleti díjat a Fuggerek bécsi faktorátusán keresztül kellett Rómába küldenie. MNL-OL DL 30 996. – 1515-ben a győri káptalan csak Gosztonyi János győri püspök személyes köz-

A győri káptalan 1518-ban saját püspökével, Gosztonyi Jánossal való pereskedése miatt egy Máté nevű személyt bízott meg perlevelek Rómába juttatásával,¹³⁵ és valószínűleg az ő küldöttjük volt Szombathelyi György Győr egyházmegyei klerikus is, aki egy 1520. január 2-án kelt pápai menlevél alapján hazafelé indult.¹³⁶ Velikei Márk győri kanonok, a győri johannita rendház preceptora 1550-ben a Kúriába utazott, hogy rendjét vagy káptalanját képviselje.¹³⁷

A perek intézése mellett az egyházi javadalmakra – legyen az püspöki szék vagy kanonoki stallum – történő kinevezéssel kapcsolatos ügyek intézése – például a kinevezési bulláknak a pápai kancellárián történő expedíaltatása, az Apostoli Kamarának járó taksák fizetése – sokszor személyes jelenléten kívánt, melyet adott esetben természetesen megbízott útján is intézhettek a kinevezettek. A legkézenfekvőbb az volt, ha Rómában tartózkodó személyeket bíztak meg: Burján Lászlónak milkói püspöksége, sasvári és locsmándi főesperesi, valamint győri és esztergomi kanonoki javadalmai után járó annáták fizetésénél a kötelezvényt Vitéz Mihály római magyar gyóntató tette le.¹³⁸ A Rómában jogi tanulmányokat folytató Kutasi Tamás vasvári kanonok pedig 1457 márciusában fizette ki Várdai István kalocsai érsek, valamint Botos István budavári prépost *servitiumát*.¹³⁹

A kinevezett püspökök *commune servitiumuk* fizetését többször saját kanonokaikkal intéztették: Hédervári János győri püspök befizetését 1389-ben István fia

benjárására kapta meg kanonoki jövedelmét, a bérleti szerződés tehát ekkor már nem lehetett érvényben. Köblös, *Az egyházi középréteg*, 438–439.

¹³⁵ „Item feria sexta post festum Conceptionis Virginis Marie [1518. december 11.] litteras misimus ad Urbem contra reverendissimum dominum Johannem episcopum Jauriensem propter oppressionem nostram per quendam nuntium nomine Matheum, cui pro expeditione negotiorum capituli in ipsa Urbe facienda dedimus florenum unum in auro puro et den. XVIII.” GyEL GyKMLt Feudális, I. köt., pag. 458. Idézi: IVÁNYI BÉLA, *Agyőri székeskáptalan régi számadáskönyvei* (A Szent István Akadémia Történelem-, Jog-, és Társadalomtudományi Osztályának felolvasásai I/1), Budapest 1918, 29.

¹³⁶ ASV Arm. XXXIX., vol. 37, fol. 102r: 1520-ban a győri káptalan és Gosztonyi János püspök között a jelentős javadalmakkal rendelkező Szentháromság-kápolna igazgatósága körül támadt újabb per: míg a káptalan a már említett Lábadi Pált jelölte a tisztségre, addig a püspök Lócsi Mihálynak juttatta azt. Szombathelyi György esetleg a Kúria előtt – egyébként a kanonokok győzelmével – lezajlott per ügyében utazott Rómába. GyEL GyKMLt Theca 4. n. 1344; NEMES GÁBOR (szerk.), *Agyőri káptalani magánlevéltár törzsananyagának regesztái (1527–1600)* (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Segédletek 5), Győr 2011, 31, n. 18 (idézi BEDY VINCE, *Agyőri székesegyház története*, [Győregyházmegye múltjából 1], Győr 1936, 80); Köblös, *Az egyházi középréteg*, 403–404.

¹³⁷ 1550-ben római utazása idejére bérbe adta könyi birtokát Szarvaskendi Sibrik Máténak, lásd GyEL GyKMLt Cimeliotheca VIII, n. 551, reg. NEMES, *Regeszták*, n. 189, idézi még: REISZIG EDE, *A magyarországi János-lovagok a XVI. században*, Századok 53–54 (1919–1920) 433–486, 478. Velikeiről lásd még BEDY, *Agyőri székeskáptalan*, 345–347; Köblös, *Az egyházi középréteg*, 442–443. BEDY egy korábbi római útjáról is tud, de erre vonatkozóan forrást nem találtam.

¹³⁸ CVH I/10, 288–289, n. 1374–1375.

¹³⁹ CVH I/9, 128–129, n. 218–219. Kutasi Tamást 1453/54-ben már Rómában találjuk, ahol Trevisói Simon esztergomi olvasókanonok mellett a sasadi tizedper ügyvivőjeként dolgozik. Lásd erre C. ТÓТН, *A sasadi tizedper*, 30, 99. Kutasiról lásd lentebb.

Egyed,¹⁴⁰ Salánki Ágostonét pedig 1452-ben Ottingi János győri kanonok rendezte.¹⁴¹ Arra is van példa, hogy a kinevezett prépost saját kanonokja által intézkedett: 1431-ben János fia Simon győri nagyprépost, majd 1433-ban Molnári Péter fia Domonkos szentadalberti prépost helyett Lövdödi Mihály győri kanonok,¹⁴² 1439-ben Balázs fia Gergely pápóci prépost helyett Orbán fia Péter pápóci kanonok fizette be az annátát.¹⁴³

Persze arra is akad példa, hogy egy Kúriába utazó személy kapott további megbízásokat. 1439-ben saját mosoni főesperesi kinevezését intéző Remig fia Kelemen névleges kalocsai őrkanonok¹⁴⁴ fizette be Szécsi Dénes egri püspöki kinevezése után járó *servitiumokat* is – igaz, nem Rómában, hanem Firenzében.¹⁴⁵ Több esetben találunk a Kamaránál győri kanonokot más személy helyett intézkedni: Sárvári Mihály fia István fizette Mihály nyitrai püspök *commune servitiumát* (1393),¹⁴⁶ Vaszari Ágoston fia Miklós a szentadalberti prépostság kanonokja Pál fia Mátyás kajári plébános (1422),¹⁴⁷ Vassani azaz Bossányi Péter fia Mátyás¹⁴⁸ Kerolti Albert temesi főesperes (1423),¹⁴⁹ valamint Mihály fia János Gatalóci Mátyás pécsi prépost annátáját (1432).¹⁵⁰ Lövdödi Mihály győri és veszprémi kanonok 1430-ban a már említett Gatalóci Mátyás pécsi prépost és György nyitrai püspök, 1431-ben János fia Simon győri nagyprépost, 1433-ban pedig Molnári Péter fia Domonkos szentadalberti prépost annátáját fizette be a Kamarában.¹⁵¹ A felsorolt személyek azonban valószínűleg nem kizárólag emiatt utaztak Rómába, eredeti úticéljuk kiderítése további kutatást igényel.

¹⁴⁰ CVH I/9, 259, n. 495.

¹⁴¹ Uo., I, 356, n. 700. Ottingi János 1452. januárjában Bolognában volt, lásd VERESS, *Olasz egyetemen járt magyarországi tanulók*, 41. Lásd még róla BEDY, *A győri székeskáptalan*, 324; KÖBLÖS, *Az egyházi középréteg*, 440–441; C. TÓTH NORBERT, *Az esztergomi székeskáptalan II*, 141. – Több győri püspök, illetve kanonok ugyanakkor bankházat bízott meg e feladattal: Benedek győri püspök *servitiumát* a Mediciek, Túri Takaró Gergely szőrényi püspök, győri olvasókanonok és Szekcsői Gergely sebastei püspök, győri segédpüspök annátáját pedig a Fuggerek fizették, lásd CVH I/9, n. 667; CVH I/10, n. 1349, 1352–1353.

¹⁴² CVH I/10, 204, n. 1189; 210, n. 1200.

¹⁴³ CVH I/10, 218–219, n. 1218a, 1120.

¹⁴⁴ 1438–1439-ben valójában János az őrkanonok. C. TÓTH NORBERT közlése, melyet ezúton is köszönök.

¹⁴⁵ CVH I/9, 115, n. 191; II, 223, n. 1229.

¹⁴⁶ CVH I/9, 62, n. 107.

¹⁴⁷ CVH I/10, 162, n. 1113. A plébánia javadalmára kinevező bulla március 15-én kelt, lásd LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 470; Vaszari Miklósról lásd uo., I, n. 579.

¹⁴⁸ 1421. július 18-án kérvényezi őrkanonoki stallumát (LUKCSICS, *XV. századi pápák*, I, n. 950; ZsO IX, n. 704); a továbbiakban lásd még 1421. október 6. (ZsO VIII, n. 1039) – 1430. július 23. (MNL-OL DF 278 141). Az adatokat C. TÓTH NORBERTnek köszönöm.

¹⁴⁹ CVH I/10, 175, n. 1136.

¹⁵⁰ CVH I/10, 208, n. 1196.

¹⁵¹ CVH I/10, 198, 201–202, 204, 210, n. 1177, 1183–1185, 1189, 1200.

5. EGYETEMI TANULMÁNYOK

A római *La Sapienza* egyetem a híres bolognai és a padovai egyetemekhez képest kevésbé volt felkapott: jóval kevesebb magyar látogatta.¹⁵² Az egyetem hallgatói között viszont több kúriai elfoglaltsággal rendelkező klerikust is találunk. Kutasi Tamás vasvári kanonok kánonjogi tanulmányait Rómában folytatta. 1453-ban már igazolhatóan az Örök Városban tartózkodott, 1456 júniusában már kánonjogi licenciátussal rendelkezett, 1457 márciusában pedig *decretorum doctori* címmel említették.¹⁵³ Vid fia György győri örkanonok 1479-ben felmentést kapott a pápától rezidencia-kötelezettsége alól, amíg tanulmányokat folytat vagy a Kúriában püspöke, Csupor Demeter szolgálatában jár el.¹⁵⁴ 1522-ben az Örök Városban tanult jogot Nádasdi Tamás. A későbbi nádor előbb Bolognában, majd Rómában nem csak a tudománnyal ismerkedett meg, hanem olaszul is nagyon jól megtanult, így 1523 nyarán már Tommaso de Vio bíboros legátus tolmácsaként tért haza.¹⁵⁵

A *La Sapienza* egyetem mellett működött még Rómában egy felsőoktatási intézmény: a domonkos rend studium generálaje, ahol több magyarországi domonkos szerzetes, sőt néhány világi pap is tanult. A győri egyházmegye területéről származó diákról azonban nem szólnak az adatok.¹⁵⁶

C) ÖSSZEGZÉS

Bár a győri egyházmegye mind jövedelmét,¹⁵⁷ mind lakosságát tekintve Magyarország közepes egyházmegyéi közé tartozott, mégis elmondható, hogy a Római Kúriával sokrétű kapcsolatban állt. A győri egyházmegye természetesen – a többi magyarországi egyházmegyéhez hasonlóan – nélkülözte az állandó római képviselőt. A kapcsolattartásban inkább a személyes kapcsolatok és az egyéni

¹⁵² Lásd VERESS, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók*.

¹⁵³ KOLLÁNYI, *Esztergomi kanonokok*, 108; BEDY, *A győri székeskáptalan*, 327; VERESS, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók*, 406; KÖBLÖS, *Az egyházi középréteg*, 402–403; KÖRMENDY, *Studentes extra regnum*, 195–196; CVH I/9, n. 218–219; C. TÓTH NORBERT, *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században. I. A kanonoki testület és az egyetemjárás* (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 7), Budapest 2015, 96.

¹⁵⁴ ASV Reg. Lat., vol. 800, fol. 173r–174v, reg.: CZAICH, *Regesták ... II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*, 238; VERESS, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók*, 249; KÖBLÖS, *Az egyházi középréteg*, 437.

¹⁵⁵ VERESS, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók*, 260–261, további szakirodalmat erre lásd NEMES GÁBOR, *Magyarország kapcsolatai a Szentszékekkel*, 502.

¹⁵⁶ VERESS, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók*, 248–259; KUBINYI, *Magyarok a késő-középkori Rómában*, 85.

¹⁵⁷ Erről lásd legújabbban a vonatkozó régebbi szakirodalommal: C. TÓTH NORBERT: *A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt*, *Gazdaság és Társadalom* 4 (2012) Különszám, 102–118, 104–105, 117; CVH I/9, XLVII–XLVIII.

ügyintézés dominált, emiatt sokszor esetlegesség és ad hoc megoldások fedezhetőek fel. A Rómába érkező személyek – kihasználva az Örök Város „multifunkcionális” voltát – számos ügyet intézhettek egyszerre. Az összetett szerepek talán legszebb példája Kutasi Tamás vasvári kanonok, aki először 1453-ban a sasadi tizedper során az esztergomi káptalan ügyvivője volt a Kúriában. Az Örök Városban maradva pappá szenteltette magát, jogi tanulmányokat folytatott és fokozatot szerzett, közben pedig a magyar klérus ügyeit intézte a kúriai hivatalokban. Hazatérte után szép karriert futott be és az egyházi középréteg elitjébe emelkedett: vasvári prépost, esztergomi és győri vikárius lett. Majd két évtizeddel később zárandokként visszatért Rómába, ifjúkori „hőstettei” színhelyére és beiratkozott a római Szentlélek-társulatba. Néhányan szerencsét próbáltak a Kúria nemzetközi közegében is, számottevő karriert azonban csak Plattner János futott be; Ötvös Bereck és Győri Balázs azt, hogy bekerültek a pápai famíliába, csak javadalomszerzésre tudták felhasználni.

A kapcsolattartás különböző formáit, a Rómában tartózkodók céljait, motivációit ismertetve joggal tehetjük fel a kérdést, hogy a győri egyházmegyének az Anyaszentegyház központjával fenntartott kapcsolatainak intenzitása mennyiben hasonlít a többi magyarországi egyházmegyéjéhez? A vizsgálat nyilvánvalóan nem támaszkodhat a rendelkezésre álló források teljességére. A vatikáni levéltár kérvény- és bullaregisztrumok 1453 utáni állományának, a *Sacra Poenitentiaria Apostolica* kérvényeinek kiadása, más római levéltárak¹⁵⁸ még feltáratlan, esetlegesen magyar vonatkozást rejtő fondjainak átnézése, valamint a mai Magyarországon és a szomszédos államokban fellelhető kúriai kiadványok (pápai bullák és brévék, pápai legátusok és nunciusok oklevelei) szisztematikus feltárása és feldolgozása után még számos további adat állhat rendelkezésünkre. A jelenleg ismert források alapján azonban már most elkészíthető egy reprezentatív felmérés, mely a későbbiek során tovább finomítható.

Ha egymás mellé tesszük a LUKSICS PÁL által kigyűjtött, a Datária szupplikációs regisztrumaiból, valamint a vatikáni és lateráni bullaregisztrumaiból kigyűjtött, 1417 és 1453 között kelt magyar vonatkozású adatokat, a *Sacra Poenitentiaria Apostolica*hoz benyújtott magyar kérvényeket, valamint a római Szentlélek-társulatba beiratkozó magyar zárandokok egyházmegye szerinti megoszlását és hozzávesszük mindezekhez az egyes magyarországi egyházmegyéknek a királyság összlakosságához viszonyított százalékos eloszlását, akkor a következő adatsort kapjuk:

¹⁵⁸ Például az *Archivio di Stato di Roma* és az *Archivio Storico Capitolino* stb.

Az egyes egyházmegyék százalékos megoszlása a Dataria Apostolicához és a Sacra Poenitentiaria Apostolicához benyújtott kérvényekkel (1417–1453 és 1409–1559), a római Szentlélek-társulatba beiratkozókkal és az ország összlakosságával összevetve

Egyházmegye	Kérvény Datária 1417–1453 (%)	Kérvény Poenitentiária 1409–1559 (%)	Szentlélek-társulat 1446–1523 (%)	Egyházmegye la- kossága 1490 k. (%)
Csanád	4	2	2	7
Eger	12	10	11	13
Erdély	7	10	19	15
Esztergom	14	16	17	13
Győr	6	5	2	4
Kalocsa	4	3	6	6
Nyitra	0	0	0	2
Pécs	13	13	12	9
Vác	1	2	3	4
Várad	7	3	10	6
Veszprém	16	12	8	9
Zágráb	15	22	6	9

Forrás: 1. oszlop LUKSICS, *XV. századi pápák*, I–II. alapján saját becslés; 2. oszlop ERDÉLYI, *Sacra Poenitentiaria Apostolica*, II, 82. alapján; 3. oszlop CSUKOVITS, *Zarándokok*, 213. alapján; a 4. oszlop KUBINYI ANDRÁS, *A Magyar Királyság népessége a 15. század végén*, TSz 38 (1996) 135–160, 157–159 alapján saját becslés.

A Szentlélek-társulat beiratkozási kapcsán KUBINYI ANDRÁS és CSUKOVITS ENIKŐ, illetve a Penitenciária kérvényezői alapján ERDÉLYI GABRIELLA – német és skandináv kutatási eredményekre is támaszkodva – arra a megállapításra jutott, hogy a zarándokok és a kérvényezők számát leginkább befolyásoló tényező az egyházmegye lakosságszáma volt.¹⁵⁹ Az ettől való jelentős eltérések magyarázata további kutatást igényel: az egyes egyházmegyék gazdagsága, társadalmi összetétele, városiasodottsága¹⁶⁰ és esetlegesen a Rómától való földrajzi távolság is komoly befolyásoló tényezők lehettek.

A táblázat eredményei ezt még inkább alátámasztják. Az esztergomi főegyházmegye – lakosságarányának megfelelően – vitathatatlanul dominánsan szerepel, sőt, a *Poenitentiariánál* és a Szentlélek-társulatban még azon felül is. Lakóinak arányával megegyező százalékban kérvényeztek és iratkoztak be a Szentlélek-társu-

¹⁵⁹ KUBINYI ANDRÁS, *Magyarok a késő-középkori Rómában*, 88–91; CSUKOVITS, *Középkori magyar zarándokok*, 178–179; ERDÉLYI, *A Sacra Poenitentiaria Apostolica*, II, 81–83.

¹⁶⁰ Erre lásd KUBINYI ANDRÁS, *Városbálzat a késő középkori Kárpát-medencében*, TSz 46 (2004) 1–2. sz., 1–30.

latba az egri egyházmegyések; a pécsi, a veszprémi és a zágrábi egyházmegye lakói pedig szinte minden kategóriában felülreprezentáltak.¹⁶¹ Első ránézésre ennek okát a Rómától való távolsággal magyarázhatjuk, melyet azonban gyorsan cáfol a következő megállapítás. Míg az ország összlakosságához viszonyítva a legnagyobb népességű püspökségből, az erdélyiből viszonylag kevesen kérvényeztek mindkét hivatalhoz, addig a Szentlélek-konfraternitást a legnagyobb számban innen keresték fel. Ezzel szemben az Örök Városhoz vitathatatlanul közelebb fekvő veszprémi és zágrábi egyházmegyéből a kérvényezők arányánál feltűnően kevesebben jelentek meg a Szentlélek-ispotályban. Hasonló adatsorral rendelkezik a váradi egyházmegye is: viszonylag nagyszámú beiratkozó mellett a Penitenciáriánál kevésbé, míg a Datáriánál annál nagyobb számban vannak jelen az ott élő hívek. Ha figyelembe vesszük, hogy a beiratkozás minden esetben római jelenlétre utalt, a kérvényezésnél pedig csak bizonyos esetekben fordult ez elő, akkor még inkább kérdéses, hogy ténylegesen mennyire határozta meg az Anyaszentegyház központjával való kapcsolatot a Rómától való távolság.¹⁶²

A táblázat minden paramétere alapján a középmezőnybe sorolható győri egyházmegyéről elmondhatjuk, hogy a két hivatalhoz kérvényezők száma az ott élő lakosság arányához képest némileg felülreprezentált, míg a Szentlélek-társulatba viszonylag kevés beiratkozót látunk. Ez utóbbit CSUKOVITS ENIKŐ az ispotályos rendházak nyugat-magyarországi hiányával és emiatt kevésbé ismertségével magyarázza.¹⁶³ Ha megvizsgáljuk, hogy a győri egyházmegye mely területéről hányan mentek Rómába, akkor a következőt állapíthatjuk meg: A legtöbben oda a győri egyházmegye lakosságának csaknem felét kitevő Vas megyéből¹⁶⁴ jutottak el. Szombathely, Kőszeg és Rohonc mellett azonban értelemszerűen Győrből, a püspöki székhelyről érkeztek nagyobb számban hívek az Örök Városba. Külön érdekesség, hogy az egyházmegye legjelentősebb városának, Sopronnak a lakosaival vatikáni forrásokban nem nagyon találkozunk, ugyanakkor a soproni polgárok végrendeleteiből ennek az ellentettje valószínűsíthető.

Ha Győr egyházmegyét összevetjük a nála nagyobb lakossággal rendelkező kalocsai érsekséggel és a csanádi püspökséggel, valamint a vele hozzávetőleg azonos lélekszámú vácival, akkor azt látjuk, hogy mindkét hivatalhoz a győriből nyújtották be a több kérvényt, és a Szentlélek-társulatba is csak a kalocsai egyházmegyéből iratkoztak be viszonylag többen. A jelenség okait megnyugtatóan nyilván csak további kutatás tisztázhatja majd, Kalocsa és Csanád esetében talán már a török pusztítások negatív hatásával is számolhatunk.

A győri egyházmegye tehát lakosságát, gazdasági-társadalmi adottságait és az Anyaszentegyház központjával fenntartott kapcsolatok sűrűségét nézve is „átla-

¹⁶¹ Különösen meghatározó a zágrábi egyházmegye dominanciája a *Poenitentiaria* kérvényeinél, lásd erre ERDÉLYI, *A Sacra Poenitentiaria Apostolica*, II, 83.

¹⁶² CSUKOVITS, *Középkori magyar zarándokok*, 177–179.

¹⁶³ Uo., 179.

¹⁶⁴ Lásd erről KUBINYI, *A Magyar Királyság népessége*, 157–159.

gos”, jobban mondva – a többi magyarországi *dioecesis*hez képest – „középmezőnybe” sorolható egyházmegye. Ahhoz, hogy a Magyar Királyság római kapcsolatairól pontos képet kaphassunk, a jövőben a többi egyházmegye római viszonyrendszerét is hasonlóképp fel kell térképezni, és az eredményeket egymással összevetve felvázolható lesz Róma és a magyar egyházi struktúra centrum/periféria viszonya.

FÜGGELÉK

Az írásomhoz csatolt két bulla több szempontból is különleges. Egyrészt azon ritka események egyikét rögzíti, amikor egy győri kanonoki stallum éppen Rómában cserélt gazdát, sőt minden bizonnyal a kanonoki beiktatásra is az Örök Városban került sor. Ráadásul Bodrogi Fülöp római magyar gyóntató és Győri Balázs kanonok személye nem ismeretlen a kutatás számára. A bulla eredetije több mint ötszáz éve a győri székeskáptalan levéltárában őriztetik, míg másolata a Vatikáni Titkos Levéltár lateráni bullaregisztrumában található. E két oklevél tehát akár Róma és Győr évszázados kapcsolatának szimbóluma is lehet.

I.

Róma, 1508. február 16.

II. Gyula pápa Bodrogi Fülöp római magyar gyóntató lemondásával megüresedett győri őrkanonokságot familiárisának, Győri Balásznak adományozza

(GyEL GyKMLt Cth n. 3; régi jelzete: Arca 7, fasc. 7, n. 2 [MNL-OL DF 277 997] – orig.)

Iulius ^aepiscopus servus servorum Dei.^a Dilecto filio Blasio de Jaurino custodi ecclesie Jaurien[sis], familiari nostro salutem ^bet apostolicam benedictionem^b. Grata familiaritatis obsequia, que nobis hactenus impendisti et adhuc sollicitis studiis impendere non desistis necnon vite et morum honestas aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita, quibus personam tuam tam familiari experientia, quam etiam fidedignorum testimoniis iuvare percepimus, nos inducunt, ut tibi reddamur ad gratiam liberales. Dudum siquidem omnes dignitates ceteraque beneficia ecclesiastica cum cura et sine cura apud Sedem Apostolicam tunc vacantia et in antea vacatura collationi et dispositioni nostre reservavimus decernentes ex tunc irritum et inane, si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigeret attemptari. Cum itaque, postmodum custodia ecclesie Jaurien[sis] per liberam resignationem dilecti filii Philippi de Bodrogh nuper ipsius ecclesie custodis de illa, quam tunc obtinebat, in manibus nostris sponte factam et per nos admissam apud sedem eandem vacaverit et vacet ad presens nullusque de illa preter nos hac vice disponere potuerit sive possit reservatione et decreto obsistentibus supradictis. Nos volentes tibi, qui etiam continuus commensalis noster existis premissorum obsequiorum et meritorum tuorum intuitu gratiam facere specialem

teque a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et penis a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existis, ad effectum presentium dumtaxat consequendum harum serie absolventes et absolutum fore censentes, necnon omnia et singula beneficia ecclesiastica cum cura et sine cura, que etiam ex quibusvis dispensationibus apostolicis obtines et expectas ac in quibus et ad que ius tibi quomodolibet competit, quocumque, quotcumque et qualiacumque sint eorumque fructuum, reddituum et proventuum veros annuos valores ac huiusmodi dispensationum tenores presentibus pro expressis habentes, custodiam predictam, que inibi dignitas non tamen maior post pontificalem existit et cuius fructus, redditus et proventus viginti ducatorum auri de camera secundum communem estimationem valorem annum, ut asseritur, non excedunt, sive premissis sive alio quovismodo aut ex alterius cuiuscumque persona seu per similem^c dicti Philippi vel alicuius alterius resignationem de illa in Romana Curia vel extra eam etiam coram notario publico et testibus sponte factam aut assecutionem alterius beneficii ecclesiastici quavis auctoritate collati vacet, etiam si tanto tempore vacaverit, quod eius collatio iuxta Lateranensis statuta concilii ad sedem predictam legitime devoluta ipsaque custodia dispositioni apostolice specialiter vel alias etiam ex eo, quod dictus Philippus illam obtinens capellanus noster existit, generaliter reservata existat et ad illam consueverit quis per electionem assumi eique cura immineat animarum, super ea quoque inter aliquos lis, cuius statum presentibus haberi volumus pro expresso, pendeat indecisa, dummodo eius dispositio ad nos hac vice pertineat, cum omnibus iuribus et pertinentiis suis apostolica tibi auctoritate conferimus et de illa etiam providemus, decernentes, prout est irritum et inane, si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter ^dattemptatum forsitan est hactenus, vel imposterum^d contigerit attemptari. Non obstantibus felicis recollectionis Bonifacii pape VIII predecessoris nostri et aliis apostolicis constitutionibus necnon dicte ecclesie iuramento confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus contrariis quibuscunque, aut si aliqui super provisionibus sibi faciendis de dignitatibus ipsius ecclesie speciales vel aliis beneficiis ecclesiasticis in illis partibus generales dicte sedis vel legatorum eius litteras impetrarint, etiam si per eas ad inhibitionem, reservationem et decretum vel alias quomodolibet sit processum, quibus omnibus te in assecutione dicte custodie volumus anteferri, sed nullum per hoc eis quoad assecutionem dignitatum vel beneficiorum aliorum preiudicium generari. Seu si venerabili fratri nostro episcopo et dilectis filiis capitulo Jaurien[s]i vel quibusvis aliis communiter vel divisim a dicta sit sede indultum, quod ad receptionem vel provisionem alicuius minime teneantur et ad id compelli non possint quodque de dignitatibus dicte ecclesie vel aliis beneficiis ecclesiasticis ad eorum collationem, provisionem, presentationem, electionem seu quamvis aliam dispositionem coniunctim vel separatim spectantibus nulli valeat provideri per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem et

qualibet alia dicte sedis indulgentia generali vel speciali cuiuscunque tenoris existat, per quam presentibus non expressam vel totaliter non insertam effectus huiusmodi gratie impediri valeat quomodolibet vel differri et de qua cuiusque toto tenore habenda sit in nostris litteris mentio specialis. Seu si presens non fueris, ad prestandum de observandis statutis et consuetudinibus dicte ecclesie solitum iuramentum, dummodo in absentia tua per procuratorem idoneum et cum ad ecclesiam ipsam accesseris, corporaliter illud prestes. Nulli ergo ^eomnino hominum liceat hanc paginam^e nostre absolutionis, collationis, provisionis, decreti et voluntatis infringere ^fvel ei ausu temerario contraire^f. Si quis autem ^ghoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac Beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum^g. Datum Rome, apud Sanctum Petrum, anno incarnationis dominice millesimo quingentesimo octavo, quartodecimo Kalendas Martii,^h pontificatus nostri^h anno sexto.

A szöveg bal oldalán az iniciálé mellett *lecta*-jel, a jobb oldalon: S[ixtus de Rovere].¹⁶⁵ A *plica* külső oldalán középen: 'P[etrus] Mattutius';¹⁶⁶ jobb szélén: 'Ia[cobus] Questenberg',¹⁶⁷ fölötté: 'Gratis'. A *plica* belső felén bal oldalt: 'Ia[cobus] Questenberg', alatta: 'G[ratianus] de Gratianis',¹⁶⁸ a *plica* belső felén jobb alsó sarokban: 'sol[licitator] G[ratianus] de Gratianis', alatta 'M[arcus] de Casanova'.¹⁶⁹ A *plica* alatt bal szélén: 'Mar[tius]'; mellette 'A[ntonius] Draco',¹⁷⁰ alatta: 'F[ranciscus] de Turre[cremata]',¹⁷¹ mellette: 'Exposita sexto idus Martii anno sexto. B[onifatius] Catherianus'.¹⁷² A *plica* alatt középen: 'S. Venstalla', alatta: 'G[ullielmus] Bertrandi',¹⁷³ alatta: 'A[lvarottus] de Alvarotis'.¹⁷⁴ A hártya hátoldalán középen: 'R[egistrat]a [Angelus] Colotius',¹⁷⁵ a bal felső sarokban: 'Anno ab incarnatione Dominice M^oCCCCCVIII die VIII Martii reverendus Philippus presens constitutionem resignationis et litteras executionales p[resentavit?]. Pro A. Cusio A[ntonius] Cl[em]ens',¹⁷⁶ alul középen: 'N[icolaus] Andoart',¹⁷⁷ a bal alsó sarokban: 'A[ndreas] Cibo'.¹⁷⁸ ASV Reg. Lat. vol. 1215, fol. 86r–87r – reg. A fol. 86r jobb felső sarkában: 'N[icolaus] Andoart', alatta: 'F[ranciscus] Bregeon'.¹⁷⁹ Kiadása: HO II. 391–394. (Véghelyi Dezső).

^{a–a} a regisztrumból hiányzik | ^{b–b} a regisztrumból hiányzik | ^c a szó után a regisztrumban feleslegesen besúrva: 'resignationem' | ^{d–d} a regisztrumból hiányzik | ^{e–e} a regisztrumból hiányzik | ^{f–f} a regisztrumból hiányzik | ^{g–g} a regisztrumból hiányzik | ^{h–h} a regisztrumból hiányzik.

¹⁶⁵ Sisto Gara della Rovere bíboros (1507–1517), vicekancellár (1507–1513), HC III, 11.

¹⁶⁶ Petrus Mattutius, *abbreviator de parco minore* (1488–1501), FRENZ, *Die Kanzlei der Päpste*, n. 1913.

¹⁶⁷ Jacobus Questenberg, *scriptor cancellariae* (1505–1520), uo., n. 1079.

¹⁶⁸ Gratianus de Gratianis, *sollicitator* (1508–1526), uo., n. 861.

¹⁶⁹ Marcus de Casanova, *sollicitator* (1502–1514), uo., n. 1581.

¹⁷⁰ Antonius Draco, *scriptor cancellariae* (1490–1509), uo., n. 200.

¹⁷¹ Franciscus de Turrecremata, *scriptor* (1488–1510), uo., n. 784.

¹⁷² Bonifatius Catherianus, *collector taxe plumbi* (1508–1509), uo., n. 449.

¹⁷³ Gullielmus Bertrandi, *abbreviator de parco minore* (1509–1521), uo., n. 877.

¹⁷⁴ Alvarottus de Alvarotis, *abbreviator de parco maiore* (1510–1517), uo., n. 124.

¹⁷⁵ Angelus Colotius (Colucci), *magister registri cancellariae* (1504–1513), uo., n. 161.

¹⁷⁶ Antonius Clemens, *substitutus notarii cancellariae*, uo., n. 6.

¹⁷⁷ Nicolaus Andoart, *scriptor cancellariae* (1500–1508), *abbreviator de parco minore* (1506–1509), uo., n. 1693.

¹⁷⁸ Andreas Cibo, *abbreviator de parco minore* (1504–1523), uo., n. 141.

¹⁷⁹ Franciscus Bregeon, *abbreviator de parco maiore* (1502–1517), uo., n. 687.

2.

1508. február 16.

II. Gyula pápa megbízza Enrico Bruni tarantói érseket, a milopotániai püspököt és a győri officialist, hogy Győri Balázst az órkanonoki javadalomba iktassák be (GyEL GyKMLt Cth n. 4; régi jelzete Arca 7, fasc. 7, n. 1 [MNL-OL DF 277 998] – orig.)

Iulius ^aepiscopus servus servorum Dei.^a Venerabilibus fratribus archiepiscopo Tarentin[ensi]¹⁸⁰ et episcopo Milopotaniensi¹⁸¹ ac dilecto filio officiali Jaurien[si] salutem^b et apostolicam benedictionem^b. Hodie dilecto filio Blasio de Jaurino custodi ecclesie Jaurien[is], familiari nostro custodiam dicte ecclesie tunc per liberam resignationem dilecti filii Philippi de Bodrogh^c nuper ipsius ecclesie custodis de illa, quam tunc obtinebat, in manibus nostris sponte factam et per nos admissam apud Sedem Apostolicam vacantem et antea dispositioni apostolice reservatam cum omnibus iuribus et pertinentiis suis apostolica auctoritate contulimus et de illa etiam providimus, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus vos vel duo aut unus vestrum, si et postquam dicte littere vobis presentate fuerint, per vos vel alium seu alios eundem Blasium vel procuratorem suum eius nomine in corporalem possessionem custodie iuriumque pertinentiarum predictorum inducatis auctoritate nostra et defendatis inductum amoto ex inde quolibet detentore ac facientes Blasium vel dictum procuratorem pro eo ad dictam custodiam, ut est moris, admitti, sibi que de illius fructibus, redditibus, proventibus, iuribus et obventionibus universis integre responderi contradictores auctoritate nostra ^dapellatione postposita compescendo^d. Non obstantibus omnibus, que in dictis litteris volumus non obstare, seu si venerabili fratri nostro episcopo et dilectis filiis capitulo Jaurien[si] vel quibusvis aliis communiter vel divisim ab eadem sit sede indultum, quod interdicti, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum ^eRome, apud Sanctum Petrum, anno incarnationis domine millesimo quingentesimo octavo quartodecimo Kalendas Martii, pontificatus nostri anno sexto^e.

A szöveg jobb oldalán: S[ixtus de Rovere]. A *plica* külső oldalán a jobb alsó sarokban: ‘Ja[cobus] Questenberg’, fölötté: ‘Gratis’. A *plica* belső felén bal oldalt: ‘Ja[cobus] Questenberg’, alatta: ‘G[ratianus] de Gratianis’. A *plica* alatt bal szélen: ‘mar[tius]’, mellette: ‘A[ntonius] Draco’, alatta: ‘F[ranciscus] Berthelay’.

¹⁸⁰ Enrico Bruni OP tarantói érsek (1498–1509), *thesaurarius* (1505–1509), *clericus collegii cardinalium* (1506–1509). HC II, 246; FRENZ, *Die Kanzlei der Päpste*, n. 921; LUISA BERTONI, *Bruni, Enrico*, Dizionario Biografico degli Italiani XIV, Roma 1972.

¹⁸¹ Franciscus Berthelay mylopotamoszi püspök (1497–1512), *minor poenitantiarius*. HC II, 192, III, 244; FRENZ, *Repertorium Officiorum Romane Curie*; LUDWIG SCHMUGGE (ed.), *Repertorium Poenitentiariae Germanicum. Verzeichnis der in den Supplikenregistern der Pönitentiaria vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches VIII*, Berlin–Boston 2012, xxv.

ciscus] de Turre[cremata]'; a plica alatt középen: 'S. Venstalla', alatta: 'G[ullielmus] Bentrandi', alatta: 'A[lvartus] de Aluarotis'. A hártya hátoldalán középen: 'R[egistrat]a [Angelus] Colotius'; alul középen: 'F[ranciscus] Bregeon', a bal alsó sarokban: 'F[ranciscus] Gauden'.¹⁸² ASV Reg. Lat. vol. 1215, fol. 87r – reg. A szöveg végén: 'A XII X sexto idus Martii anno sexto Colotius'.

^{a-a} a regisztrumból hiányzik | ^{b-b} a regisztrumból hiányzik | ^c a regisztrumban 'Bedrogh' | ^{d-d} a regisztrumból hiányzik | ^{e-e} a regisztrumban 'ut supra'.

NEMES GÁBOR

¹⁸² Franciscus Gauden, *abbreviator primae visionis* (1503–1524), uo., n. 727.

HUNGARY AND THE HOLY SEE OF ROME

Hungarian Historical Researches of the 21th Century in the Vatican

THE RELATIONS OF CHARLES I AND THE PAPACY RELYING UPON THE VATICAN SOURCES¹

Despite the fact that the most important events of the diplomatic relations between Charles I (of the House of Anjou), King of Hungary (1301–1342) and the papal court are already known in the Hungarian historiography, many aspects of this topic remained unelaborated. Through thorough analysis, the purpose of my researches is on the one hand to exhibit the change of the foreign affairs of the Hungarian king and the Popes (Boniface VIII, Benedict XI, Clement V, John XXII and Benedict XII), and on the other hand to thematically systematize and depict in detail the cases related to both parties.

It was proved through the analysis that, though, the majority of the sources on the diplomatic relation between the Holy See and the Hungarian king are long known in the Hungarian historiography, we should throw a new light upon many aspects and questions. Besides, the sources served new information on such central and poorly explored questions as how the two powers communicated, in what forms and channels and by whom they were represented. Above all, the remuneration policy of the Popes of Avignon was one of such topics, of which analysis has brought the most new results.

In the Avignon era the Holy See's claim to reach papal universalism, centralism and intermediate part was reflected in the beneficial policy of the Popes, too. Not only did the era create a legal ground for the reservation of church benefices, but it also tried to enforce it by penetrating down to lower church levels. First of all, it can be stated that the majority (70%) of the regulations related to the *beneficium*s in Hungary are from John XXII's age. The reason for this is on the one hand the Pope's long reign (it is 18 years out of the 41 that was analysed), on the other hand the character of John XXII's

¹ See pp. 9–30.

remuneration policy. By examining the remuneration policy of Clement V, Benedict XII and John XXII it became unambiguous that there are significant differences between the three Popes in the case of smaller benefices (i.e. non-consistorial benefices): namely, John XXII annually dealt with smaller benefices roughly six times more than his predecessor or successor. Besides, under John XXII, the immediate provisions and the expectatives were edited approximately in equal number; one third of the benefices' reversioners did not get their first benefice. The analysis of the measures related to the benefices made it clear that Pope John XXII aimed at the practical enforcement of the *Ex debito* bull (1316), mainly in case of the greater consistorial benefices. Although it seldom occurred that the Pope appointed an absolutely new person (his own favourite) to some bigger benefices independent of the will of the chapter as well as the monarch, he endeavoured to conclude the cases (for instance by cancelling the election by referring to its invalidity, then appointing the original nominee after all) so that the authority of the beneficiary would not be depended on the capitular election but the Pope's favour.

Not only do the results conform with the conclusions of the researches on the papal beneficiary policy in the Avignon era accomplished considering other countries, but – also in Hungary's case – they verify the long existing opinion that John XXII endeavoured to expand the papal court's authority to the middle and lower levels of the church as much as he could. Furthermore, the effect of the diplomatic events to the beneficiary policy was also demonstrable: in the course of the important negotiations the number of the expectatives was significantly increased. This fact strengthens the assumption that the monarchs often tried to reward the diplomatic service with church benefices. However factual proof of the success of the expectative rights' enforcement was found in rare occasions, which suggests that the filling of the church benefices depended on the local conditions rather than the papal order.

The earlier secondary literature put great emphasis on establishing whether the Pope's or the monarch's will was prevailed in the filling of the church benefices. Yet, the sources prove that such rivalry did not exist in the first half of the fourteenth century. The papal and the royal beneficiary policy seem parallel rather than opposing, which rarely created a conflict between the two powers. If we search for the traces of such conflicts, we would rather focus on the prelates' synod of 1318 in Kalocsa, or on the written complaint of 1338 sent to Benedict XII; as these reflect those who fought for the controlling of the church benefices.

“PETRUS STEPHANI COLLECTOR APOSTOLICUS”²

The paper shows in detail the activities of Petrus Stephani as a tax collector, functioning in the Polish–Hungarian district between 1373 and 1375. This choice was primarily motivated by the favourable source conditions, namely apart from his book of accounts numerous documents of the Holy See related to his activities as well as some charters issued *in partibus* survived.

Péter, son of István was appointed a tax collector by Gregory XI on 12 February 1372; he was responsible for the territory of the Hungarian and the Polish Kingdom as well as for Silesia, which was a part of the Czech crown, though, belonged to the Polish church administration.

He arrived to Hungary in January, 1373, yet, he could start working only 11 months later due to the opposition of Louis I. He started working in Poland in the spring of 1373, however, his activity was frequently hindered by the tax collectors working in parallel to him. He had two permanent residencies, one in Krakow and the other in Felhévíz, located near Buda.

During his function he was in continuous connection with the Curia in Avignon. From Avignon, he continuously received the essential lists of benefices and the various supplementary instructions related to his activities. In many cases, Péter also sent legates to the papal court to clear certain questions.

He was naturally assisted by many people, on the one hand by the direct attendants, on the other hand by the members of his office. The sub-collectors, appointed by Péter, were indispensable members of the people of the collector. In the Hungarian part of the district of the collector there were at least 19 centres of the sub-collectors in five significant collegial churches (Pozsony [Bratislava], Szepes, Óbuda, Fehérvár and Pozsega [Požega]) besides the archiepiscopal and the episcopal centres. The duty of the sub-collectors was to actually collect and run the administration of the tax, furthermore, to employ church censure against those who refused to pay. We know all-in-all six sub-collectors working in Hungary in the examined period; every one of them was the canon of their districts' cathedral.

85% of the collected tax went to Avignon through banks. One of the important stations of the transport was Bruges, to where primarily the merchants of Krakow transferred the collected tax. They placed the sums in the branch banks of the Flemish town – which was one of the most important trading centres of the age – which were related to the papal court, and then they were sent further to the *Camera Apostolica*. The role of Venice was also significant at that time, namely a considerable part of the collected tax reached its destination through the banks of the Adriatic city. During Petrus Stephani's activity as a collector the Florentine companies (Alberti Antichi, Donatus Guidonis, Maf-

² See pp. 31–88.

feo Lotto, Vieri di Cambi di Medici) took part in the Polish and Hungarian money's transfer. The Florentine Francesco di Bernardo da Ramignano, who settled in Buda, also played a crucial role in these financial transactions.

Petrus Stephani collected altogether 22,848 Hungarian golden forint for the Apostolic Camera, out of which he forwarded 20,455 forints to Avignon, while his sub-collectors 2,286. The difference might origin from the depreciation resulted from the change, or from the tax that Péter's predecessors collected and he also made an entry of. Péter personally presented his accounts in the Apostolic Camera, where the fiscal clerics carefully examined and prepared its short abstract (*computus brevis*). Thereafter, Péter was charged with another commission as a collector, however, at this time only to the territory of the Hungarian Kingdom, since the Polish-Hungarian *collectoria* was divided in 1377.

In the final chapter of the paper, the ecclesiastical career of Petrus Stephani is analysed, which completed itself in parallel to his activity as a tax collector. His career cannot be divided from the support of Cardinal Guillaume de la Jugie, who entrusted Péter with the administration of the Hungarian and Polish church benefices, of which he was in charge. It became clear through the detailed analysis that the earlier research contaminated two persons. As a result, the major part of the Hungarian secondary literature identified Collector Petrus Stephani with Péter Knol, secret chancellor than later the bishop of Transylvania. On the basis of former researches of the author, Petrus Stephani is identified with the French Petrus de Monasterio, whose appointment as a collector was hugely influenced by his protector, Cardinal Vilmos. The ecclesiastic career of Péter was the following: the canon of Eger (1360–1376), the precentor of Kalocsa (1361), the archdeacon of Szabolcs (1361–1375), the priest of Calhano (1372–1376), the canon and the *rector altaris* of Esztergom (1373–1390), the provost of Dömös (1374–1379), the canon of Boroszló (1375–1376), the *hospitalarius* of the *Cruciferi Sancti Stephani Regis* of Felhévíz and Esztergom (1390–1392).

TAMÁS FEDELES

“PARTES UNGARIE...SATIS OCCUPATE CUM TURCIS.”

THE TURKISH QUESTION IN HUNGARY IN THE PAPAL BOOKS OF REQUEST OF
THE FIFTEENTH CENTURY³

The increasing Muslim authority occupied a bridge-head on the European continent in the middle of the fourteenth century. From this time on, as the danger became increasingly realized, two Christian states were more and more

³ See pp. 89–106.

dependent on each other: the head of the Christian world – the papacy – and the Hungarian Kingdom, which consciously took on the role of the bastion of Christianity over a century. From their opening, the papal archives continuously vented sources that proved the mutual dependence and centuries-long cooperation of the two most threatened powers; EDGÁR ARTNER selected an independent collection from the rich sources. Through the series of VILMOS FRANKÓI and the publication of ARTNER that remained in a manuscript for a long time, the historical researches explored those tools – especially the diplomacy, through which the Popes sent allowances to the Hungarian Kingdom and urged the Western powers to act –, by the help of which the Roman Curia also took its share of the Christian world's defence by covering some burdens. However, recently it has occurred that the Vatican archives' documents of smaller importance also hid historical data that vary this question; they do not throw light upon the mutual battle on the level of power politics, but rather through the incidents of the everyday life. In many cases the *supplicationes* handed in the Roman Curia in the fifteenth century and granted by the Pope contain references to the extraordinary everyday life of the Hungarian-Turkish borderland.

By the help of them, one can understand more the effect of the Muslim world's vicinity to the people living in the frontier zone: it uniquely formed the consciousness of identity and the motivation behind the actions. The tissue of the identity of Christianity that had been invulnerable became cracked, which had destructive effect on the forces of the religious belief that united Europe from the periphery towards the central territories, however, temporarily only to a small degree. The requests signed by the Popes show that by channelling a significant part of the curial incomes the prelates of Rome made a sacrifice for stem the course of events. A *supplicatio* from the middle of the fourteenth century declares the appropriation of the punitive duties against the "pagans". There are many cases from the fifteenth century that those Byzantines who were escaping from Constantinople in a desperate situation were provided the opportunity to give indulgences (after all, they were related to the authorization of free choice of confessor), which enabled them to collect money to ransom their relatives in captivity.

The research explored that Pope Martin V allowed the representatives of the members of the Order of Hospitallers of Rhodes to authorize the free choice of confessor for those throughout Europe who aided the order fighting on the Islam front. This paper presents many sources found in manuscripts to show that the duties of the curial administration were sometimes spent on the defence against the Turks. Namely in many cases, the condition of granting the approval of the supplication and the requested dispensation was either entering the war or sending soldiers in the war on their money. One of the reasons of the occurrence – naturally besides the fact that the danger and its fear was increasing

in the progress of time – could be that the argumentation of the requests more often contained mention of a contravention committed in situations provoked by the Turks. This small contribution also proves that the Popes' power of absolution was not primarily a tool of the contraventions causing Reformation but to help the distressed Christians.

KORNÉL SZOVÁK

MEMBERS OF THE DIOCESE OF GYŐR IN ROME
OF THE LATE MIDDLE AGES⁴

The idea of categorizing and publishing the sources according to dioceses already existed in the early days of the Hungarian researches in the Vatican, we should only think of the volumes of the *Monumenta Romana Episcopatus Vespriemiensis* edited by VILMOS FRAKNÓI and JÓZSEF LUKCSICS. In 1909, Miklós Széchenyi, bishop of Győr entrusted his secretary ÁRPÁD NITSCH (later BOSSÁNYI) to publish the sources of the Vatican related to the diocese of Győr along a similar concept. However, the undertaking was not successful: the collections unfortunately were not published and the two volumes of the *Regesta supplicationum* – that came out and published an already proofread archival material on lower level than its predecessors – can be caution also to the present researches.

The detailed analysis of the presence of the Hungarians in medieval Rome is not completed yet – due to the lack of the complete exploration of the sources. The analysis of those who visited Rome for various reasons from the same diocese has not been attempted yet. The collected persons are divided into groups according to their motives to visit Rome. On this basis, one can state that there were people who stayed in Rome by occupation, in the service of the papacy. The successor of St. Peter was not only the head of the church, but also a monarch, who played an active political role in Italy as well as in Europe; therefore, he was frequently visited for diplomatic reasons. Many ecclesiastical and secular persons visited the Pope to ask for justice or his benevolence, be it related to a church benefice, to the admission to the holy orders, to giving absolution or indulgence. As the tribunals of the Curia served as courts of appeal, many travelled to Rome owing to their cases. The tombs of St. Peter and Paul were the most visited place of pilgrimage at that time; therefore, thousands of pilgrims visited them. Besides, we find examples of those, who were attracted by the Eternal City in view of researches and study.

⁴ See pp. 107–136.

One can state after a thorough examination that, though, the diocese of Győr was a medium one among the Hungarian dioceses considering its wealth and members, it had manifold relations to the Roman Curia. Naturally, the diocese of Győr – similarly to the other dioceses in Hungary – lacked the permanent representation in Rome. Mainly personal relations and personal administration dominated; therefore there were often ad hoc solutions. People arriving in Rome could attend to many businesses at once by exploiting the Eternal City being “multifunctional”. Knowing the many forms of networking, the aims and motivation of those staying in Rome, the question is reasonable; how similar was the intensity of the relations of the diocese of Győr with the centre of the Catholic Church compared to that of the other dioceses in Hungary.

If we examine the Hungarian related data collected from the Datary’s registers of supplications by PÁL LUKCSICS and from the bull registers of the Vatican and Lateran dated between 1417 and 1453 in parallel with the Hungarian requests handed in the *Sacra Poenitentiaria Apostolica* and the division after dioceses of those Hungarian pilgrims who entered the Society of the Holy Spirit in Rome and we add moreover the percentage distribution of certain Hungarian dioceses compared with the total population of the kingdom, we can state the following. The number of the petitioners from the diocese of Győr is somewhat overrepresented in accordance with the proportion of the population living there, while we can find comparatively few people entering the Society of the Holy Spirit. This is explained by ENIKŐ CSUKOVITS with the lack of the members of the SMOMs in Western Hungary, which caused slight notoriety. If we examine the origin of those who went to Rome from the diocese of Győr, we see that the majority of them were from Vas County, which gave almost the half of the population of the diocese of Győr. People arrived in the Eternal City in great number naturally from Győr, from the episcopal centre, besides Szombathely, Kőszeg and Rohonc. As a matter of curiosity, the name of the inhabitants of Sopron, the most significant town of the diocese, cannot be found in the sources of Vatican; however its opposite is likely if one reads their testaments.

If we compare the diocese of Győr with the archdiocese of Kalocsa – which had bigger population –, with the bishopric of Csanád and the diocese of Vác – of which population was more or less the same – we see that the most requests to both offices came from Győr and only the archdiocese of Kalocsa preceded Győr in the number of those who entered the Society of the Holy Spirit. The reasons of the occurrence can only be explained after a further study, yet one can reckon the negative effect of the Turkish destruction in case of Kalocsa and Csanád.

The diocese of Győr is average considering its population, economic-social circumstances and the intensity of its relations to the centre of the Church, or rather – compared to the other dioceses of Hungary – it was “middle-ranking”.

To get a whole picture of the Roman relations of the Hungarian Kingdom, in the future, one should run a similar examination on the other dioceses' relations to Rome and compare the results with each other, which enable us to outline the centre/periphery relation of Rome and the Hungarian church structure.

GÁBOR NEMES

ORDO REGUM

LISTS OF PRECEDENCE IN THE PAPAL COURT AND THE PLACE OF THE KING OF HUNGARY IN THE LATE MIDDLE AGES⁵

The secondary literature on the history of diplomacy attributes the compilation of the hierarchy of 1504 listing every Christian monarchs and princes that was used for the reception of their representatives to Paride de Grassi, papal master of ceremonies. This list of precedence had significant afterlife, since it also influenced the diplomatic relations of the early modern period. The King of Hungary is also mentioned, he was the ninth. The study endeavours to answer the question whether this list really demonstrates the European authority of the King of Hungary. To do so, the all in all five versions of the list are examined with the help of philological techniques (they are signed with letters from *A* to *E*), their content is valued, the usage of hierarchy is introduced and certain examples of the disputes over the ranks found in Grassi's work of *Tractatus de oratoribus* (1508/1509) are analysed, which discusses the reception of the legates in Rome. (The paper leans on the results of PHILIPP STENZIG's dissertation.)

The lists of precedence were compiled for internal use, to organize events of protocol nature and to ease the work of the masters of ceremony. They were not publicly announced, official papal orders but assistances based on practice and formed by custom and European political circumstances. They were maintained in the documentation of the masters of ceremony (in diaries, notes) mainly in the various archives of the Vatican. On the basis of their content, namely which monarch is mentioned, the known lists can be put in chronological order. On the one hand it helps their interpretation; on the other hand the "evolution" of their adoption from the late fourteenth century to the mid sixteenth century can be demonstrated.

The earliest is the *C* version, known from the diary of Grassi, which is not a hierarchy yet, but a catalogue advancing according to the cardinal points. On the basis of its content, the *D* version might be dated back to the early fifteenth

⁵ See pp. 137–172.

century, the *B* version that occurs in Grassi's diary and in the *Tractatus* is from the mid-fifteenth century (from the 1460s), the *A* list, which was written down by Grassi in 1504, but actually can be attached to the work of his predecessor, Johannes Burckard, is from about the 1490s, while the *E* version, which can also be found in the composite volume of the early modern period, is from the 1550s.

However, the emerging disputes of certain monarchs' legates over the precedence were not solved on the grounds of the lists; they were settled and avoided according to the situation. The Pope does not change or specify the hierarchy, as he does not want to gratuitously favour or hurt any members of the Christian community. This is also proved by the analysis of 19 incidents from 1481–1504 listed in the *Tractatus de oratoribus*. Out of them, two Hungarian disputes over rank are presented in detail: in 1487 János Kamarcai Vitéz was involved in a dispute over precedence with the delegates of the Scottish king; in 1494 the delegates of Vladislaus II, king of Hungary and Bohemia, Tamás Bakócz, bishop of Győr and Antal Sánkfalvi, bishop of Nyitra came into conflict with the delegate of Naples. In both situations the parties were seated separately in the *Cappella Sistina*.

In spite of the above mentioned, the lists were regarded useful and applied assistances for the Apostolic See, therefore the place of the King of Hungary is also demonstrated by them – yet, not in terms of the European power politics of the late Middle Ages, but *only* of the papal court.

BÁLINT LAKATOS

THE SOURCES ON THE PROCESS OF GYÖRGY FRÁTER'S MURDER IN THE VATICAN ARCHIVES⁶

In the morning of 17 December, 1551, one of the most influential politicians of the Hungarian Kingdom, György Fráter (Martinuzzi), the primate of Hungary and the archbishop Esztergom, the voivode of Transylvania was found dead on the stone floor of the castle of Alvinc. The identity of his murderers was known: with the direction of Giovanni Battista Castaldo, marquis and Sforza Pallavicini, chief-sergeant, the mercenaries of Ferdinand I killed him. This action created a huge stir not only in the kingdom, but throughout the whole Christian Europe, and led to one of the most acute crisis of the Habsburg-papal relations. According to canon law, those who were responsible became automatically excommunicated, and though, Julius III temporarily dis-

⁶ See pp. 173–186.

pensed the monarch, a long investigation started, of which purpose was to find György Fráter guilty, by this means to prove the murder rightful.

The examination, lasting for years, was led by Count Abbot Girolamo Martinengo, the nuncio to the court of Ferdinand, and then it was concluded by his successor, Zaccaria Delfino in 1554. By the help of a "questionnaire" of 87 points, 139 evidences were given as well as numerous letters and extracts of letters related to the case were collected. A significant part of these sources can be found in the Vatican Secret Archives. Certain documents already became public by the researches of GYULA SZEKFŰ and GÁBOR BARTA in the last century; however, numerous ones did not or only partially, so their utilization can enrich the already existing picture. The paper presents these documents and those sources that serve information on the examination by touching upon the fact that the accurate exploration of this source-basis and its critical edition could significantly help the understanding of the so troubled decade between 1541 and 1551, moreover, it would present an opportunity to explore a historic phase of the Habsburg-papal diplomatic relations with micropolitical profoundness.

VIKTOR KANÁSZ

JESUIT GIOVANNI ARGENTI ON THE AFFAIRS IN TRANSYLVANIA
THE DEFENSIO SOCIETATIS JESU AND THE DIET OF MEDGYES IN 1605⁷

The paper analyses the close relation of religion and politics with reference to Jesuit Giovanni Argenti's works of *Defensio* and *De Societate* and to the diet of Medgyes in 1605. After the start of the Bocskai Uprising in 1604, the order had to leave Hungary as well as the principality of Transylvania. Among the reasons were those mistakes that the Jesuits committed and that intense hatred that followed the order's function. This opposition was not derived only from direct experience but also from the international experience that – along with the international anti-Jesuit propaganda – reinforced the atmosphere, which led to the expropriation of the properties of the Jesuits in Transylvania. This practically introduced the order of the Treaty of Vienna (1606) which resulted in the loss of the order's possessions in Hungary.

In his two works, Argenti shows his Humanist education in connection with the repudiation of the accusations against the Society; the dichotomy between barbarism and civilisation is in the focus of his argumentation in such a manner that he identifies the former with heresy and the latter with the true faith. Simultaneously, he admits their mistakes which contributed to the devel-

⁷ See pp. 187–200.

opment of the public opinion against the order. His two works call the attention to the fact that the so far neglected documents of the Catholics written with the purpose of apologetics – of which significant part is definitely that of Argenti's work – constitute a part of the Catholic-Protestant polemic evolved after the Bocskai Uprising.

TAMÁS KRUPPA

FERENC GALLA'S ORIGINAL MONOGRAPH ON THE MISSIONS IN THE
TERRITORY UNDER TURKISH RULE
(DATA FOR THE HISTORY OF THE RECONSTRUCTION OF A TEXT)⁸

The paper deals with a monograph of FERENC GALLA, which survived in a manuscript, and its publication and reconstruction. The writer worked as a church historian and a lecturer in the first half of the twentieth century, *The Papacy and the Turkish Peril* is a late work of his, and this might be the reason why it remained in the drawer. The manuscript, which survived in a terrible state so in its original form it was impossible to be published, is preserved in the Hungarian National Archives. First, the text was reconstructed, then it went through an analysis relying on archival and bibliographical researches, which examined whether the book was worthy of publication considering its data. This process was followed by a thorough statistical clarification, the text's division into chapters and then the substitution and reconstruction of the completely missing notes took place. In the end of the work a monograph was born out of the text wreck, which became suitable for publication as regards its data and structure.

GÁBOR KISVARGA

AUDIENCE IS DENIED. THE HOLY SEE AND THE COURT OF VIENNA
UNDER THE ROMAN LEGATION OF COUNT GEORG ADAM VON MARTINITZ
(1695–1699)⁹

Count Georg Adam von Martinitz, imperial legate arrived in Rome in December 1695, though his predecessor, Anton Florian von Liechtenstein had already left one and a half years earlier. The count's legacy in Rome did not

⁸ See pp. 201–228.

⁹ See pp. 229–242.

started well as he got involved in a dispute over precedence with the viceroy of Rome, Ranuccio Pallavicino already in the spring of 1696. This conflict reached its peak in 1696 on the Corpus Christi procession, when the service was delayed almost for two hours due to Martinitz's intentional slow moving. Therefore, a couple of days later, the whole College of Cardinals intentionally withdrew its presence from the traditional service in the *Santa Maria dell' Anima*, the church of the German nation in Rome. This question of protocol significantly burdened the relations of the two courts in the following period.

In 1697, the imperial diplomat encountered another conflict with the Roman Curia, since he released the imperial edict that obligated the imperial vassals in Italy to do another homage and affirm their feudal estate. After the Holy See released a counter-edict, the relations of Rome and Vienna grew cold, which was further increased in the following summer. Don Agostino Chigi received an imperial notice to do his compulsory homage to his estates in Farnese. The papal court suspected partly Martinitz's contribution behind the scenes.

The old Innocent XII finally lost his patience after another unpleasant event. Martinitz took one of his valets prisoner after a poisoning in his house and demanded justice, however, he was reluctant to deliver him up to the Roman authorities. Moreover, he more and more openly accused the viceroy of Rome, Ranuccio Pallavicino of planning the poisoning. He accused the viceroy on a papal audience on 29 August 1698 and requested a procedure. Thereupon, the indignant Pope refused to tolerate the imperial legate in his presence.

These all led to Martinitz's fall, however, his summoning home took a long time, since there was not a vacant position in Vienna, which could account for his calling back. Martinitz finally left Rome on 23 April 1700, when he was appointed as the head of the archery guards.

BÉLA VILMOS MIHALIK

THE VERBALS OF THE HUNGARIAN BISHOPS'
CANONICAL EXAMINATION 1605–1711
(HISTORIOGRAPHY AND PROJECT PLAN)¹⁰

The first half of the paper surveys the international secondary literature on the verbals of the canonical examination. The main works of WALTER FRIEDENSBURG, LOUIS JADIN, HUBERT JEDIN, REMIGIUS RITZLER are thoroughly presented; furthermore, besides the German, Austrian and Belgian

¹⁰ See pp. 243–316.

results are shown, the publications of the Italian, Irish, Polish, Bulgarian and Croatian researches are taken into account. On the one hand, this introduction wants to present this extraordinary type of source of the Vatican Archives and the process based on it in a historiographical approach. On the other hand, it lists the possible ways of elaboration, which could give a proper basis for the Hungarian related material's methodical research and its exploitation.

Thereafter, the earlier Hungarian researches are presented. It is a historiographical curio that the Hungarian erudition of the Baroque era already used the verbals of the canonical examinations. Within the frame of the source-collecting program initiated and supported by Lipót Kollonich GÁBOR HEVENESY prepared extracts on the processes preserved in the palace of the nunciature of Vienna situated in the *Am Hof*. The first published data from them can be found in the volumes of KÁROLY PÉTERFFY on the history of councils and in the volumes of JÓZSEF KOLLER on the history of the diocese of Pécs. In the period between the two world wars, the works of the Benedictine TIHAMÉR VANYÓ and FERENC GALLA, priest of the diocese of Vác are significant. The methodical exploitation of the abundant source-material, of which importance was also highlighted by LAJOS PÁSZTOR, was not completed despite the repeated attempts. The documents on many bishoprics under Turkish rule – with the use of the statements and appendices related to the state of the diocese – were elaborated in several essays by ANTAL MOLNÁR.

The aim of the publication is to take the premises, experience and results of the international and Hungarian historiography into account as well as to concisely outline the premises, aim, form and standpoints of the planned project. In addition, the catalogue of the analysed verbals is published, at the same time the unique nature of the processes and their historical source-value are presented.

The material should not be interpreted in the Vatican's scope, but exclusively in the context of archontology, prosopography and biography in the long run, furthermore, it should be exploited as an important preparatory work in the Vatican for a Hungarian ecclesiastical archontology of the early modern period. The research, as a consequence, is nothing else but the completion, continuation of the *Hierarchia Catholica* on a local level. The main purpose is the deeper exploitation of the consistorial sources of the Vatican for the benefit of the Hungarian ecclesiastical archontology and prosopography of the early modern period and its preparatory work in the Vatican. The verbals of the canonical examination are in the centre of the research, the consistorial propositions and notes are of secondary importance at this stage of the research. The processes and their supplementary documents are going to be exploited even if they did not get in the papal collections. At the moment there are five such materials known, one from the state archives of Mantua,

four from the Aldobrandini archives in Frascati. According to the current information, in the Vatican Archive there are all in all 250 items until 1711 (168 from the nunciature of Vienna, 64 from the consistorial archive, 18 from the archive of the Datary). The reference catalogue of the processes is fundamentally prepared on the basis of the volumes of the *Sala dei Indici* of the Vatican, however, the dates on the basis of the verbals survived from the period of the examinations, the earliest from 1612 (János Pyber, Pécs) and the latest from 1709 (for instance bishops Imre Esterházy, Tinin and Benedek Ráttkay Zengg-Modrus).

The maxim of the examination of archontological purpose gives grounds for the “division” of the verbals. Namely, only the “personal part” will be covered in the research, considering the statements given or the supplements, which will mostly be published in form of abstracts. Besides the huge amount of the documents, this unique dichotomy of the sources hampered the uniform elaboration of the material of the whole primatial province of the Hungarian Kingdom, since parallel work had to be done of prosopographical and diocese-historical nature.

The primary supplements themselves – which can be exploited in archontological/prosopographical and in case of a deeper personal analysis biographical respect – are real *Hungaricum*-curios that cannot be found in Hungary from this early period; their narrow spectrum is shown by the source-selection at the end of the publication. One can read birth and baptismal certificates (no. 11, 17, 23, 27, 28); the direct or indirect certificates of university studies; documents on ordination or consecration (no. 1, 6, 16); the certification of the financial background required for a bishop (no. 7, 9); many CVs (no. 2, 3, 4, 8); certificates of the chapter, ordinary, the monastic prefect or a colleague on the intellectual and pastoral qualities and moral integrity of the appointed together with some biographical details (no. 18, 20, 22, 24, 26, 29); furthermore letter of recommendation to an Episcopal appointment (no. 25); and medical expert opinion on “mental hygiene” that is regarded as a special record of history of medicine (no. 30). Similarly to the last two, the documents dealing with the concrete details of the examination, with practical or conceptual problems are less frequent in the verbals, therefore in our collection: the letters requesting the launch of the examination, dealing with the supplements (no. 8, 14); the documents on the recruiting of the witnesses (no. 15); the paper discussing the history of the bishopric, the already mentioned letter that complained about the protraction of the process of confirmation (no. 13). The memorial that requests the appointment of an auxiliary bishop and circumspectly argues for it is a special rarity; moreover it could be a smaller *ad limina* report (no. 19).

The “personal material” of the processes – besides the “pure” biographical data – is suitable for an exploitation of various kinds, either if we take the state-

ments, or the supplements. They equally serve valuable information on the witnesses: their knowledge, their culture of remembrance, their personal relations and connections with the nominee. Besides the analyses that are partly fitted in the subject of *Memory Studies*, the uniquely built connections of the church elite of the early modern period can be outlined by the help of the material. The *Netzwerk* that can be reconstructed is manifold and versatile: it happens that a person is mentioned in various cases, or there are people mutually testifying against each other, naturally on different occasions. The supplements of the letters can support the mapping of the inner lines of fracture of the Hungarian episcopacy of the early modern period.

The research focusing on the “long seventeenth century” can be summarized in theses as follows: it includes the prosopographical analysis of the church elite of the denominational confrontations, then the Catholic expansion after the Council of Trent within the framework of a fond-like source exploration of the Vatican extending to the beginning of the consolidation of the eighteenth century. The project goes far beyond the strictly speaking dimensions of church history, namely it is about the main representatives, leaders of the *status ecclesiasticus* of the age, the leading order of feudalism that was repressed in parallel with the evolution of absolutism. Their role was extraordinarily unique in this process: they had to appear as the protector of the national/feudal tradition, identity and interests, while the main determinant and pillar of their career as well as their effort to religious hegemony was the Habsburg dynasty, which more and more lived under the influence of absolutism after Spanish and French examples.

Thanks to the research experience gained through the preparatory work, some of the earlier made mistakes are corrected at the end of the study. According to these corrections, the case of the papal filling of the bishopric sees in the seventeenth century was not automatically delivered to the Consistorial Congregation, only if a problem occurred. There are original verbals, not only official copies, also in the *Archivio Concistoriale* fonds of the Vatican Archives. REMIGIUS RITZLER's statement should be also revised that before the regulations of Gregory XV and Urban VIII the verbals of the canonical examinations were regarded as useless and object to discarding after the consistorial decision. The bequest of Cardinal Pietro Aldobrandini, however, is a substantial proof against this idea. Altogether 4 Hungarian and 21 other verbals survived there from the period between 1594 and 1620 by proving that the exploration of the family archives of the cardinal protectors could enrich the historical research with further information. Their catalogue is in the *Appendix* of the study.

THE HUNGARIAN EPISCOPAL PROCESSES OF THE EIGHTEENTH CENTURY IN THE VATICAN SECRET ARCHIVES 1711–1780¹¹

In 1881, the Vatican Secret Archives (*Archivum Secretum Vaticanum*) was opened by Leo XIII to the researchers. The word of “Secret” implies only that it started its function as the private archive of the Popes, however, its material is openly accessible for the qualified researchers similarly to other state archives’ documents. Besides the archives of certain already non-existing offices of the Roman Curia, there are the historical archives of many still operating offices of the Curia. The documentation on the representatives of the papal diplomacy is also a significant and vivid material.

The material of the so called episcopal processes, the episcopal and archiepiscopal appointments’ canonical, informational processes (*processus informativus*, or in other name *processus inquisitionis*, or *processus canonicus*) are rarely researched, but valuable sources of church history. We can find such documents in three places in the Vatican Secret Archives. One of them is the material of the nunciatures that was already moved to the Vatican. Within the Archives of the Apostolic Nunciature of Vienna (*Archivio della Nunziatura di Vienna*), in Hungarian relation, the fonds of the *Canonical processes of the bishoprics and the abbacies* (in short canonical processes; *Processi Canonici dei vescovati e delle abbazie*, in short *Processi Canonici*) is where the documents can be read that originally remained in Vienna. The other place is the fonds of the Consistorial processes (*Processus Consistoriales*) in the Consistorial Archives (*Archivio Consistoriale*), where the material of the fair copies sent to Rome during the process of appointment from the nunciatures of the world is collected together. The third place is where the verbals related to the appointments can be found, in the fonds of the Processes of the Datary (*Processus Datariae*) in the Apostolic Datary (*Dataria Apostolica*); this material is on those canonical examinations that were not conducted in a nunciature but in Rome.

The regulation on the bishop nominees’ canonical examination goes back to the Middle Ages. The case of the nominee was heard according to the regulations of the Council of Trent that was specified by Gregory XIV in 1591. In 1627, the special instructions of Urban VIII specified the part that gave place to the questions of *processus informativus* which preceded the appointment by the Pope.

Usually, 2–3 witnesses were heard under oath and *sub secreto vocato*, namely in secret per question lines. They were selected by various criteria and often represented the higher society. The witnesses were not necessarily ecclesiastics. In the seventeenth-eighteenth century, there were 13 questions concerning the bishop nominee, of which purpose was to get to know the abilities and characteristics of the nominee; whereas, the other thirteen questions were re-

¹¹ See pp. 317–336.

lated to the state of the diocese. In case of transfer, the questions were of different nature and the questionnaire contained only ten questions. These statements from the seventeenth and even eighteenth century contained very interesting information on the state of certain territories, moreover often on the nominee, as well. Various documents were attached to the statements.

In this paper, only those prelates are examined who received their royal appointment under Charles III (1711–1740), or under Maria Theresa (1740–1780). Furthermore, the so-called elected bishops (*episcopus electus*), who had their episcopal title through a royal appointment, however, the Holy See failed to acknowledge it, are – naturally – left out.

138 appointments are known from the territory of the Kingdom of Hungary, 80 (7 without a process) from the archdiocese of Esztergom and 58 (3 without a process) from the archdiocese of Kalocsa. The suffragan bishops are also on the list, those who were less researched yet.

TAMÁS TÓTH

THE RIGHT OF ROYAL PATRONAGE ON THE AGENDA OF THE
CONGREGATION FOR EXTRAORDINARY ECCLESIASTICAL AFFAIRS
AROUND 1920¹²

The study deals with a rather often examined question in the light of the Hungarian archives. It shows the change of the attitude of the Holy See towards the Hungarian royal right of patronage of the Holy See relying on so far unknown sources of the Vatican Archives; primarily on the verbals of the Congregation for Extraordinary Ecclesiastical Affairs and their preparatory material of 2 February, 1919, 8 November, 1921 and 30 July, 1922.

The opinion of the cardinals of the congregation slightly altered during the examined period of time. In 1919, when Austria-Hungary was dissolved and the constitutional form changed, they thought that the right ceased to exist, namely, it did not devolve to the republic. Yet, the verbal does not imply when the secretary who prepared it reported to the Pope on the result of the conference of the cardinals, neither does it say whether there was a resolution made or the Pope approved it, or not.

Considering that in March 1919, the nuncio still carried on negotiations with the representatives of the government and consulted many significant persons – like Prince-Primate János Csernoch and Oszkár Charmant –, it may be presumed that final decision was not made due to the precarious situation.

¹² See pp. 337–360.

In March 1920, the constitutional form of Hungary became kingdom again, moreover, in July and October 1920, Hungary and the Holy See revived their diplomatic relations by sending legates to each other. Although the monarch, who stood aside from the public affairs, renounced his right of private patronage on 25 January, 1920, he did not do the same with his royal right of patronage. On 6 November, 1921 the national assembly declared the dethronement of the Habsburgs. The Congregation for Extraordinary Ecclesiastical Affairs convened its meeting on 8 November 1921 after such events. They came to an agreement that it would not be fortunate to publish a statement about the extinguishment of the royal right of patronage as regards the existence of the kingdom in Hungary. Hence, the constitutional form is a key circumstance. Furthermore, they stated that though they failed to credibly prove the historical antecedents, in the past the Pope had implicitly acknowledged the apostolic monarch's royal right of patronage. Finally, this led to the postponement of the decision. In the case of one of the most important licences of the royal right of patronage, of the episcopal appointments, the Holy See endeavoured to enforce a generally true standard: the filling according to canon law. The governments – if an earlier concordat had not stipulated otherwise – could only set a veto on the nominee. This policy was active in Hungary, too, since the patron was hindered in practicing his rights; later, his person was not definite. The question, in its complexity, recurred on the agenda of the congregation in 1937.

KRISZTINA TÓTH

AD LIMINA REPORTS FROM HUNGARY (1928)¹³

The *ad limina* visits of the Catholic Church's bishops, belonging to which they had to report on the state of their diocese, is an important factor of the Catholic church-model of the modern period. From 1919, they had to use a questionnaire of 100 points for the reports, which relied on the new Code of Canon Law while asking about the accomplishment of the episcopal duties, about the financial and spiritual state of the diocese, about the living conditions of the clergy, the regulars and the faithful and about the pastoral needs. Between the two world wars the reports of the bishoprics and the *nullius* arch-abbacy of Pannonhalma from Hungary were submitted to the Consistorial Congregation in every five years, though, for various reasons only the series of 1938 is complete. The reports of 1928 are worth the attention, since the added notes of Cesare Orsenigo, the apostolic nuncio of Budapest, survived. The nuncio, on

¹³ See pp. 361–376.

the one hand, declared the credibility of the reports; on the other hand he commented on certain points. The comments reveal what should be praised and what should be demanded on the basis of the episcopal reports. The questionnaire of the congregation and the opinion of the nuncio assert a particular ecclesiastic system of aspects, which attributed as much importance to the dignity of the liturgy and the spiritual life of the clergy as to the social influence of the Church and the success of the pastoral work.

MÁTÉ GÁRDONYI

THE “RAKACA-AFFAIR”

CONTRIBUTION TO THE RELATIONS OF THE APOSTOLIC SEE AND THE
HUNGARIAN BYZANTINE CATHOLICS BETWEEN THE TWO WORLD WARS
(SOURCE-PUBLICATION)¹⁴

The treaty after World War I brought about a rather unique situation for the Byzantine Catholic communities remained within the new borders. Before the Treaty of Trianon great number (11% of the whole population), extensive church administration (one archdiocese and eight dioceses) and ethnic diversity (Ruthenians, Romanians, Slovaks, Hungarians) characterized the Byzantine Rite Catholics. However, after 1920 the rate of the Greek Catholics reduced to 2.2% and there remained only one Episcopal see remained within the new borders, which gathered parishes of mainly Hungarian language and identity.

This change took the involved ones as well as the surrounding majority society by surprise. The period between the two world wars was about seeking ways and means for the Hungarian Greek Catholics, which was made more difficult by the distrust and suspicion – based on the long established stereotypes that were strengthened by the shock of Trianon – of the majority society in “secular” as well as in church respect.

Our source-publication presents the details of an examination opened by the Holy See of a seemingly insignificant case, which was related to an especially delicate question in the given era, the question of the liturgical language. The methods used during the examination, the presuppositions, the formulation of the persons and the overall picture of the examination illustrate well the unique situation of the Hungarian Greek Catholics.

TAMÁS VÉGHSEŐ

¹⁴ See pp. 377–394.

THE ATTEMPT OF THE “CLERICAL REACTION” TO ESTABLISH THE ACADEMY OF SAINT STEPHEN IN EMIGRATION¹⁵

The clerical emigration in Rome, which was often called the “clerical reaction” by the followers of the Communist government, aroused the state security’s interest already in the early 1950s. It is not by chance, since they served the most information to the “biggest espionage centre”, the Vatican on the affairs of the Hungarian Church, moreover, they put great efforts to realize their political aims in various organizations. One of the outcomes of their efforts is the establishment of the Hungarian Catholic and Scientific Academy, which desired to represent the hindered (by the State Office for Church Affairs) and then suppressed Academy of Saint Stephen in Hungary. The presentation of the Academy – the circumstances of its establishment, the difficulties of its survival, the analysis of its significance with a view to the Hungarian intelligence – wishes to be a contribution to the history of the emigrational organizations.

LILLA FEHÉR

SUMMARY

This volume of studies is an important phase of the Vatican-Hungarian historical series, *Collectanea Vaticana Hungariae* (CVH) founded in the Péter Pázmány Catholic University (PPCU) in 2004. Like the previous volume (CVH I/8, with a similar main title of *Magyarország és a római Szentszék – Hungary and the Holy See of Rome*), it desires to give a scientific plan to the forthcoming five years. The majority of the studies in the volume edited in 2012 projected the important results of the just ending five-year-long period of the Hungarian Academy of Sciences (HAS) ‘Impetus-program’ in the form of a pre-study. This work likewise desires to serve the HAS-PPCU Vilmos Fraknói Vatican Historical Research Group, which continues *alter idem* the researches of the Impetus project. The close connection is clear; while the symposium¹⁶ – being the basis of the volume – was organized by the Impetus Research Institute to introduce its re-

¹⁵ See pp. 395–407.

¹⁶ *Kultúra- és tudományköziség. Magyarságtudomány a 21. században* (VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus) [Culture and Interscience. Hungarology in the 21st Century (VIIIth Hungarology Congress)], Pécs August 22–27, 2016. The symposium of the “Hungarian Research in the Vatican in the 21st Century” had the most lecturers in the Congress organized in the hall of the University of Pécs by the Impetus Research Group on 23 August. The event was supported by the PPCU (KAP 16-71042-1.1 KP). The programme and its details: <http://institutumfraknoi.hu/archivum/2016> (August 23, 2016).

search group and to outline its scientific perspectives, the lectures-turned-studies already represent the first, introductory publication of the Fraknói-Research Group.

The Hungarian Academy of Sciences had already taken a significant move to restore the Roman intellectual and institutional legacy of its former secretary-general, Vilmos Fraknói by establishing the HAS-PPCU 'Impetus' Research Group, which focused on the research in the Vatican. The initiation of the Fraknói-Research Group – at present within the framework of the state-subsidized research program in the Pázmány Péter Catholic University – is the acknowledgement of the previous years' results and the realization of the huge opportunities of the historical research in the Vatican. With its foundation, the Academy revived the existence of the Hungarian historical research in the Vatican after seventy years; in 1948, on the eve of the Communist takeover, the Committee of the Hungarian Institute of History in Rome was terminated by treading the academic independence.

The chronological and thematic order of the volume's writings clearly outlines the planned focus and direction of the Fraknói-Research Group's researches. While the appearance of the Anjou era is new, the analysis of the late Middle Ages – the cameraltistic documents and the utilization of the supplications – has already been paid special attention. The exploration of the tithe collectors' work has already started in the *Monumenta Vaticana Hungariae*. This time, the consequences of the expansion of the Islam – which is related to the recent common talk – are discussed on the basis of the requests lodged to the Curia. The introduction of the Roman presence of the persons from the diocese of Győr both elaborates the various curial sources – as well as the documents found in Hungarian places – and presents a useful methodological example for the diocese-history, too. The analysis of the place of Hungary in the ceremonial hierarchy of the papal court belongs to the domain of the court-researches that excited undiminished international interest.

The plan of the complete exploration, publication and a more thorough analysis of the sources related to György Fráter's trial desires to settle the long-standing debt of the Hungarian historiography. This is also true for the project of the research group focusing on the early modern period, as well as the methodical exploitation of the verbals of the canonical examinations, which are dealt with by two studies regarding the seventeenth and eighteenth century. The rich sources of the Jesuits from the early seventeenth century and the diplomatic correspondence of the nunciature of Vienna from the late seventeenth century occur. The missions of the Propaganda Congregation do not belong to the profile of the Fraknói-Research Group. The extremely valuable monograph of Ferenc Galla on the apostolic missions in the territories under Turkish rule is the last important chapter of the preservation of the manuscripts stranded in the drawer due to adverse circumstances of the twentieth century.

The third focus is on the twentieth century, beside the late Middle Ages and the early modern period. Until the documents of the pontificate of Pius XII (1939–1958) are classified, the period between the two world wars is in the centre. Apart from the problems of the consolidation of the Hungarian Greek Catholics after the Treaty of Trianon, the question of the right of patronage and the special documentary value of the restored *ad limina* reports – and their examination on the nunciature – are presented to show the directions and opportunities of the historical acquaintance in the Vatican source collection. One phase of the history of the Roman emigration after 1945 is revealed on the basis of the documents of the Saint Stephen House's archives.

Similarly to the publication edited five years ago, this volume embraces the writings of church history of the newly graduated pupils of the Catholic University as well as the more expert historian and theologian authors. This project is a natural collaboration with the work of the Church History Research Team of the Pázmány Péter Catholic University, founded back in 2009 along with the intention of Cardinal PÉTER ERDŐ, the founding rector. The PPCU Church History Research Team remains to be an important reference also for the Fraknói-Research Group similarly to the Impetus-period. Its president, *Mons.* Professor JÓZSEF TÖRÖK, is assisting our work in the future as a senior researcher and advisor. His assistance is extremely wide-ranging; it covers also the thorough proof-reading and corrections of the CVH volumes that ended certain programmes of research. An important element of the integration with the PPCU Church History Research Team is the proceeding elaboration of the *Formularium secundum modum et stilum alme ecclesie Strigoniensis*, known as the Codex Nyási, within the framework of the so-called KAP-project. However, the codex contains valuable Rome-related data; its dimensions have some significance beyond the above mentioned frameworks of the Hungarian historical research in the Vatican.

PÉTER TUSOR

Translated by ÁGNES PALOTAI